

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2015

Šárka Bímová

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra výtvarné výchovy

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Autorská obrazová kniha pro děti

Author children's picture book

Šárka Bímová

Vedoucí práce: doc. PhDr. Martin Raudenský, Ph. D.

Studijní program: Učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů pro ZŠ, SŠ a ZUŠ –
výtvarná výchova

Studijní obor: N VV-ZUŠ

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Autorská obrazová kniha pro děti vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně, za použití pramenů a literatury uvedených v práci. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

24. 6. 2015

Děkuji vedoucímu své práce PhDr. Martinu Raudenskému, Ph.D., za jeho inspirativní podněty a čas věnovaný konzultaci. Zároveň děkuji PhDr. Leonoře Kitzbergerové, Ph.D., která mi pomohla při zpracování didaktické části. Dík patří také Mgr. Janě Vojtíškové, mé bývalé kolegyni, která vždycky byla a bude mým vzorem skvělého člověka a pedagoga. Zároveň nechci opomenout celou Katedru výtvarné výchovy Univerzity Karlovy včetně všech pedagogů. Děkuji také svým nejbližším za podporu.

ABSTRAKT

Bímová, Š.: *Autorská obrazová kniha pro děti*. [Diplomová práce] Praha 2015 – Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 91 s.

Jak byla vnímána kniha v historii a v dnešní době? Výběrem několika autorů se snažím přiblížit minulé i současné tendence v dětské knize a autorské knize pro děti. Didaktická část je zaměřena především na postavení knihy v rámci výtvarné výchovy, a to nejen v motivační části hodin, ale zároveň v oblasti námětu. Oba principy jsou využity v didaktickém projektu, který byl postaven na teoretickém obsahu práce. Vše uzavírá praktická část, která byla aplikována jako výsledek předchozích dvou částí.

KLÍČOVÁ SLOVA

autorská kniha, dětská kniha, knižní ilustrace, fantazie, materiál, představivost

ABSTRACT

Bímová, Š.: *Author children's picture book*. [Diploma thesis] Prague 2015 – Charles University – Faculty of education, 91 s.

How was perceived book in the history and today? Selection of several authors I am try to explain past and present trends in the children and children's authors book. Didactic part is mainly focus on the status of the book in the context with art lessons and not only in the motivation part of the lesson, but also in topic of lesson. Both principles are use in the didactic project, which was built on the theoretical content of the work. Everything closes the practical part, which was applied as a result of a reaction to previous two parts.

KEYWORDS

author's book, children's book, book illustration, fantasy, material, imagination

Obsah

1	Úvod.....	8
2	Kniha a o knize.....	11
2.1	Kniha a její historický význam	12
2.2	Kniha jako předmět.....	14
2.2.1	Přenosový materiál.....	14
2.2.2	Knižní vazba	16
2.2.3	Písmo a obraz v knize	17
3	Dětská kniha.....	19
3.1	Žánry a druhy dětské literatury	20
3.2	Ilustrace.....	22
3.3	Funkce obrazu a textu v dětské literatuře	23
3.4	Elektronická média ve vztahu k dětské knize	24
3.5	Dětská obrázková kniha v Čechách	25
3.5.1	Současná podoba obrázkové knihy pro děti.....	28
4	Autorská kniha	33
4.1	Stručný vývoj autorské knihy	34
4.1.1	Historie autorské knihy	35
4.2	Autorská kniha pro děti.....	37
4.3	Autorská kniha pro děti u nás	38
4.3.1	Osobnosti autorské knihy pro děti	40
5	Obrázkové knihy a autorské knihy v zahraničí	45
6	Kniha a její role v rámci hodin výtvarné výchovy	51
6.1	Literární text jako prostředek pro motivaci žáků	51

6.2	Vizuální složka knihy jako prostředek pro motivaci žáků.....	52
6.2.1	Pedagogická práce s uměleckou ilustrací v rámci motivace při výtvarné činnosti	53
6.3	Knih jako námět v hodinách výtvarné výchovy.....	53
7	Didaktický projekt.....	54
7.1	Projekt autorská obrazová kniha.....	56
7.1.1	První hodina: Příběh jako tvůrčí proces.....	59
7.1.2	Druhá hodina : Hlavní postavy příběhu	61
7.1.3	Třetí hodina: ilustrace jako scéna pro děj příběhu	62
7.1.4	Čtvrtá hodina: kompletace knihy	62
7.1.5	Pátá hodina: finální kompletace knih, instalace výstavy	63
7.1.6	Závěrečné zhodnocení didaktického projektu.....	64
8	Vlastní autorský projekt - Kniha Polar Star	65
9	Závěr.....	71
	Seznam použitých informačních zdrojů:	73
	Použitá literatura.....	73
	Internetové zdroje	74
	Seznam obrázků.....	75
	Přílohy	77
	Projekt autorská kniha - příprava na vyučování	77
	Projekt autorská kniha - kniha Polar Star	89
	Ilustrace ke knize	89
	Karty se souhvězdími, mapa souhvězdí	90

1 Úvod

Člověk odpradáвна vytvářel mnoho předmětů, aby si ulehčil nebo zpříjemnil svůj každodenní život. Jedním z těch největších zázraků, které vynalezl, je kniha. Primárním důvodem pro vznik knihy byla její funkce vzdělávací¹ a estetická². Nesmíme však opomenout ani sekundární důvody prožitkové: „*Knihy jsou lidem tím, co ptákům křídla* (Opravilová, 1984, s.15)“. Není tak divu, že kniha, v jakékoliv podobě, již po tisíciletí doprovází člověka na jeho dlouhé cestě, pomáhá mu zaznamenat a pochopit okolní svět.

Člověk se setkává s knihou již od nejútlejšího věku. „*Knih je, jak známo, jedním z prvních pramenů vědění, s nimiž se dítě učí pracovat. Děti jsou přirozeně zvědavé, ale samy nestačí dynamiku života kolem zachytit, natož myšlenkově zpracovat.*“ (Opravilová, 1984, s.12). Díky prvním knihám, většinou ve formě leporel, se setkáváme s okolním světem a učíme se základní poznatky, jako rozeznávat barvy, zvířata a vše, co nás obklopuje.

„*Knížky se píší a malují pro děti od nejútlejšího věku. Než se však dítě stane samo sobě čtenářem, uplyne řada let. Po tuto dobu může číst svoje knížky jen našima očima, ústy a srdcem...*“ (Havlíková, 1987, s. 8) Rodič nebo pedagog plní v předškolním období zvláště důležitou roli. V tomto období prostřednictvím knih učíme dítě utvářet si vlastní názor, avšak záleží stále do určité míry na nás, dospělých, jakým způsobem mu ho zprostředkujeme. Kniha působí nejen na rozvoj poznatků o světě, ale zároveň na rozvoj osobnosti, komunikačních, morálních nebo estetických hodnot. Proto je velmi důležité uvědomit si naši významnou funkci jako zprostředkovatele prvních poznatků za pomoci tohoto média, které se nám stává skvělým pomocníkem.

Pro svou velikou lásku ke knihám a hlubokou pokoru před jedním z nejúžasnějších vynálezů člověka jsem si zvolila právě knihu jako ústřední bod mé závěrečné práce. Dalším impulzem byla vzdělávací funkce knihy, která je v současné době bohužel ve veliké míře nahrazována nejrůznějšími technickými vymoženostmi. Proto je potřeba

¹ Pojem vzdělávací funkce knihy je v tomto textu vnímán jako veškeré funkce knihy, které formují

² Estetická funkce je zde zastoupena jako schopnost knihy vyvolat u člověka hluboký estetický prožitek. Ten se projevuje v podobě citového prožitku, emoce nebo zážitku. Tyto reakce probíhají na základě vnitřního já a naší fantazie. Díky estetické funkci tohoto média, můžeme řadit knihu mezi ostatní umělecké disciplíny.

mnohem více než kdy jindy knihu prosazovat, aby se zachovala ve své nenahraditelné podobě pro další generace.

Pro obsáhlost tématu kniha jsem se zaměřila na užší okruh knižní tvorby, na autorskou obrazovou knihu pro děti. Tento typ knih je jedním ze skvělých prostředků, jak u dětí vytvářet kladný vztah ke knize již ve velmi brzkém věku. V současné době se právě autorská obrazová kniha stává velmi oblíbenou. Její vizuální podoba stojí někde na hranici mezi výtvarným a literárním uměním. Autor zde má obrovské množství variant, jak knihu zpracovat, aby byla odlišná od ostatních. Autor sám si zde může nastavit hranici mezi poměrem textu a obrazové složky, což mu dává obrovskou svobodu pro rozvinutí jeho kreativity.

V první části této závěrečné diplomové práce jsou zmíněna teoretická východiska tématu. Stručně je zde definována kniha a různé úhly pohledu na téma knihy v rovině každodenního života. Zároveň bylo nutné definovat knihu i jako předmět, a to včetně její vizuální podoby. Další oddíly jsou poté zaměřeny na definici autorské knihy, dětské knihy a obrázkové knihy. Ve stručnosti seznamují s tuzemskými i zahraničními autory. Práce v žádném případě není souhrnem celé autorské scény, ale pouze stručným příkladem různých přístupů k tvorbě těchto knih. Zároveň byli autoři zvoleni tak, aby jejich ilustrační styl korespondoval s praktickou částí této práce. Jejich tvorba je zaměřena na převážně předškolní a mladší školní věk.

Didaktická část se vztahuje k postavení knihy a dětské literatury v hodinách výtvarné výchovy. Mnoho učitelů využívá knihu v rámci motivace během výuky. Je to poměrně logický přístup, protože kniha stejně jako výtvarné dílo jsou založeny na podobných principech a navzájem krácejí ruku v ruce již spousty let. Je však nutné dbát na výše zmíněné charakteristiky vnímání obsahové složky knihy v rámci věku dětského recipienta. Kniha je zároveň velmi kvalitním výtvarným námětem. Z východisek teoretické části tak vznikl didaktický projekt, který přirozeně obsahuje téma Autorské obrazové knihy pro děti. V rámci tohoto projektu bylo stěžejním cílem rozvinout u malých recipientů zájem o toto médium v podobě jejich vlastní autorské tvorby.

Poslední část práce je věnována mému osobnímu projektu, který reaguje na předchozí teoretickou a didaktickou část. Jedná se o autorskou knihu, která vznikla při

mém pobytu v Portu v Portugalsku pod vedením skvělého umělce, kterého si moc vážím. Je jím ilustrátor a pedagog Rui Paulo Vitorino dos Santos. Poskytl mi obrovské množství inspiračních materiálů a zpětnou vazbu k mé tvorbě. Tak vznikla moje kniha Polar Star. Kniha kromě názvu na titulní straně, roku, kdy kniha vznikla, a mého jména neobsahuje text. Mým záměrem bylo vytvořit publikaci pouze za pomoci obrazových prostředků, které jsem použila tak, aby pomohly čtenáři lépe pochopit příběh a zároveň jim byl umožněn značný prostor pro osobní fantazii. Celá kniha je poté uložena v pouzdru společně s mapou a kartami, které mají aktivizovat dítě k další činnosti.

Všechny tři oddíly diplomové práce mají u vás, jejího čtenáře, ale i u účastníků didaktické části (žáků základní umělecké školy) hlavní motiv. Tímto skromným cílem celého mého snažení bylo představit pojem kniha z jiného úhlu, upozornit na přednosti knihy (především autorské obrázkové knihy pro děti) v rámci jejího využití v běžné výuce, ale i každodenním životě.

2 Kniha a o knize

Kniha a její vizuální proměny šly ruku v ruce s vývojem písma, které je její neodmyslitelnou součástí. Od hliněných tabulek, svitků, voskových tabulek, kodexů, špalíčků, rukopisné knihy, deskotisků blokové knihy až do dnešní podoby knižního kodexu prošla kniha obrovskými změnami. Hlubším rozbořením jednotlivých etap se zde budu zabývat jen okrajově, protože práce je primárně zaměřena na autorskou knihu pro děti, kterou se pokusím podrobněji rozepsat v následujících kapitolách. Definice pojmu kniha bylo sepsáno množství s jen malými proměnnými. Pro tuto práci jsem vybrala pouze jednu, která velmi stručně a přitom výstižně popisuje to nejdůležitější. „*Kniha je rukopisný, tištěný nebo jakýmkoliv jiným způsobem rozmnožený grafický dokument, knihařsky zpracovaný do tvaru svazku, tvořící myšlenkový a výtvarný celek* (Vodičková, Cejpek, 1965, s.48).”

Kniha opravdu může mít nespočet podob. Charakteristika knihy a současně její umělecký význam a podoba (linearita, prostorovost a časovost) umožňují autorům textů i vizuálního konceptu obsáhlý prostor pro jejich tvorbu. „*Kniha je sekvence prostorů vnímaná v různém okamžiku. Kniha je svazek prostoru*³.” Tento fakt staví knihu na pozici jednoho z nejdokonalejších komunikačních a uměleckých předmětů.

V dnešním zrychleném světě je v souvislosti s knihami častým tématem, zda kniha v budoucnosti jako médium nezanikne. Zároveň velmi palčivým tématem je, zda ob stojí v současném přetechizovaném světě (zda ji nenahradí počítač nebo čtečky, které se staly populárními v posledních letech). Moderní technologie mají mnoho příjemných vlastností. Jednou z nejpatrnějších je, že v digitální podobě s sebou můžeme převážet na cestách obrovské množství publikací, jejichž přeprava, v podobě knihy, by byla jinak nereálná. Jejich největší slabinou je naopak životnost. Neustále totiž čelí hrozbě zničení (lidský úmysl, přírodní pohroma, nebo jen vliv času). Kniha je tak jako nosič informací stále nejspolehlivějším médiem a zatím jediným ověřeným, který dokáže přetrvat staletí. „*Můžeme si tedy ještě dnes přečíst text, který byl vytištěn před pěti sty lety. Už ale nemůžeme přečíst nebo zhlédnout elektronickou kazetu nebo CD-ROM, staré stěží několik*

³ Ulises Carrión, Nové umění jak dělat knihy, 1977 (přel. G. Pospíšilová, orig. In: Kontexts – a review of visual/experimental poetry and language art, č. 6-7, 1975)

let.“ (de Tonnac, 2010, s.16) Avšak technickému pokroku se kniha vyhnout zcela nemůže. Vždy byly snahy její podobu zdokonalit a přizpůsobit aktuálním potřebám společnosti. Není tedy možné s jistotou určit zda kniha v budoucnosti bude nahrazena jiným médiem a zda zcela zanikne. Prozatím však kniha zůstává nejspolehlivějším médiem k přenosu informací. *„Obměny knižní podoby za více než pět set let neměly vliv na její funkci ani vnitřní strukturu. Kniha je jako lžíce, kladivo, kolo nebo nůžky. Jakmile jste je jednou vynalezli, už to lépe udělat nemůžete... Kniha se osvědčila a nevíme, zda je možné pro účely četby vymyslet něco lepšího. Možná se změní její složky a stránky už nebudou z papíru. Kniha ale zůstane tím, čím je* (de Tonnac, 2010, s.14). ”

2.1 Kniha a její historický význam

Dějiny knihy a jejího významu sahají až k samému počátku lidstva. Vždyť již první pravěcí lidé měli potřebu zaznamenávat svůj život. Tehdy jen v podobě nástěnných kreseb. Již v těch dobách si uvědomovali potřebu předat svým potomkům svoje vědomosti. Pro předávání těchto vědomostí však potřebovali naši předci zdokonalovat nejen podobu přenosového materiálu, na kterém své vědomosti zaznamenají, ale i své komunikační dovednosti, a to především písmo. Proto vývoj písma a knihy patří neodmyslitelně k sobě. Velmi výrazný zlom nastal na Blízkém východě v období starověku v podobě sušených hliněných destiček a vývoje klínového písma, papyrových svitků a hieroglyfického písma z oblasti egyptské a obdoby papyrových svitků tzv. rotulů z oblasti řecké a římské. V těchto oblastech vznikaly i první pokusy své vědomosti uložit na jednom místě. Tedy v podobě knihoven (např. alexandrijská, která později vyhořela). Ve středověku se snažili zlepšit životnost psaných dokumentů, protože papyrus velmi rychle podléhal klimatickým změnám, a tak vznikl předchůdce naší současné knihy tištěné, kodex, v té době ještě rukopisná kniha. *„Slovo kodex (v klasické latině „codex“ či „caudex“) znamenalo původně kmen stromu, přeneseně pak dřevěné destičky vylité voskem, na něž se dalo psát a jež se kladly na sebe; během času byl tento termín přenesen i na složky pergamenu či díly papyru, spojované stejným, nebo podobným způsobem* (Bohatcová, 1990, s.17).” V té době vznikaly knihy převážně náboženského charakteru a běžný člověk k nim téměř neměl přístup. V těchto dobách byly knihy ve vlastnictví církví a několik málo svazků patřilo

vzdělavancům. To vše se však proměnilo díky vynálezu papíru a později knihtisku. Knihy se tak staly dostupnějšími i pro obyčejného člověka.

Z období antiky a středověku se zachovala významná díla velikánů, o kterých se učíme dodnes a kteří jsou bráni jako součást naší kultury. Otázkou však zůstává, zda knihy, které se dochovaly, jsou opravdu výčtem toho nejkvalitnějšího. Jak bylo napsáno v publikaci *Knih se jen tak nezbavíme: „To, čemu říkáme kultura, je ve skutečnosti dlouhý proces selekce a filtrování. Celé sbírky knih, obrazů, filmů, komiksů a uměleckých předmětů tak uvízly v rukou inkvizitora, zmizely v plamenech nebo se ztratily kvůli prosté nedbalosti. Byla to ta nejlepší část obrovského odkazu předcházejícího století? Nebo ta nejhorší? Uchovali jsme si v oblasti tvorby valouny, nebo bahno? Dosud čteme Euripida, Sofokla, Aischyla a díváme se na ně jako na tři největší tragédie. Když ale v Poetice, díle věnovaném tragedii, cituje Aristotelés její nejslavnější představitele, není mezi nimi žádné z těchto třech jmen.“* (de Tonnac, 2010, s.9) Jak naznačují slova Jeana-Philippeho de Tonnaca, je velmi těžké posuzovat, co můžeme opravdu považovat za kvalitativní literaturu, kterou nám zanechaly předchozí kultury. Důležitým faktem však zůstává, že díky některým z těchto knih nám alespoň v malé míře přetrvalo do dnešních dob vědění a moudro předchozích generací. Postupem času knihu ohodnotíme především my, čtenáři. Krásně je tento vztah popsán v publikaci *Česká kniha v proměnách staletí: Jsou knihy, které zastarají (což je přirozené), jsou knihy, které se narodí mrtvé, avšak jsou i takové, jež se zaslouženě stanou kulturním dědictvím národa i celého lidstva, takže se k nim vrací nejen historie literatury, umění a věd, ale především jejich přítel nejvěrnější - bezejmenný člověk čtenář.*” (Bohatcová, 1990, s.12)

V současné době se kniha díky nejmodernějším technologiím a nižší pořizovací ceně stala dostupnější pro čtenáře. Knižní průmysl je ve značné míře přesycen jelikož nabídka knih je velmi rozsáhlá. Vzniklo množství soutěží a veletrhů, které alespoň do určité míry pomáhají čtenáři se v současné knižní kultuře orientovat. Mezi nejznámější veletrhy v zahraničí, které se zabývají přímo tvorbou pro děti je např. Bologna Children's Book Fair, kde je celosvětová přehlídka nejslavnějších nakladatelství, ilustrátorů, spisovatelů, knihkupců a tiskáren zabývajících se tvorbou pro děti.

2.2 Kniha jako předmět

Podobu knihy v historii ovlivňovala především snaha zachovat ji dalším generacím, tedy její životnost. Tento parametr byl dosažen v podobě kodexu již ve středověku a podoba knih se osvědčila a přetrvala s menšími proměnnými do dnešních dob. V současnosti je hlavním mezníkem v její podobě hlavně originalita designu a marketingová strategie, kterou tvoří nakladatelé. Kniha jako taková se stala velmi výrazným obchodním artiklem a je brána téměř jako jakékoliv spotřební zboží, proto se nakladatelství zaměřila spíše na podobu vizuální. Někdo by mohl namítat, že nejdůležitější stránkou knihy je text uvnitř, jehož důležitost nemůžeme samozřejmě opomíjet. Faktem však zůstává, že většina lidí dnešní uspěchané doby při příchodu do knihkupectví letným pohledem přelétne regály knih, a co je jednoduše nezaujme na první pohled, to přejdou a hledají dál. Velmi výstižně reflektuje tento fakt kniha Design publikací: *„Nikdy neposuzuj knihu podle obalu“ může být za určitých okolností pravdivé, ale když jde o design publikací, neudělejte tu chybu, že byste podcenili první dojem. Obálka je první věc, kterou čtenář uvidí, a právě ona v mnoha případech určí, zda publikaci otevře, nebo bude hledat dál* (Bhaskaranová, 2007, s. 46.). “ Design publikace musí využít právě těchto několika málo okamžiků. Nakladatelství tak mají na starost sehnat velmi kvalitního výtvarníka, v současnosti nejčastěji grafického designera, který jim obstará kvalitně zpracovaný přebal knihy. Měla jsem příležitost nahlédnout do chodu jednoho malého nakladatelství a vidět, jak v dnešní době funguje příprava knihy před uvedením na trh. Je za tím tolik práce a především spousta osob, které mohou jen doufat, že se právě jejich kniha bude líbit a bude se prodávat. Autorka Blanka Stehlíková ve své publikaci podotýká: *„Knihy nejsou jen dílem spisovatele a výtvarníka. Jsou též záležitostí nakladatelství a širší ediční politiky, která vychází ze společenských požadavků* (Stehlíková, 2007, s. 20). “

2.2.1 Přenosový materiál

Termínem, který je v názvu této kapitoly, je myšlen jakýkoliv materiál, na který je publikace přenesena. V průběhu historie se tento materiál proměňoval. Hliněné destičky vystřídal pergamen a ten novinka z Číny, papír. V té době se materiál proměňoval v závislosti na funkčnosti a především na ceně.

Současná doba nabízí jiné možnosti. Papír již není vzácností a stal se běžnou součástí každodenního života. Jeho výroba se zjednodušila a zlevnila. Existují nespočetné varianty gramáží, barev, složení papíru. I přes obrovské spektrum typů papíru se netiskne pouze na něj. Často právě ve vztahu s autorskou knihou nebo knihou pro dětské čtenáře se využívají nové a modernější materiály, jako je plast, textil, kov, dřevo.

Nesmíme opomenout ani přenosový materiál v podobě nových technologií, jako jsou čtečky, tablety a chytré telefony. Ty slouží stejně jako kniha k přenosu textové nebo obrazové informace.

Velmi významným konkurentem knihy jsou čtečky (readers), které jsou určené ke čtení elektronických knih. Již vzniklo obrovské množství společností, které se touto novinkou zabývají. První čtečka byla představena roku 1998 společností Nuvomedia. Čtečky přinášejí mnoho výhod. Paměť, kde můžete uchovat velké množství knih, vpisování poznámek, kopírování částí textu, zároveň obsahují i další vymoženosti, jako je telefon, internetové připojení, apod.. V souvislosti s obrázkovými knihami je nutno zmínit další zařízení, jako je chytrý telefon nebo tablet, které se staly nedílnou součástí každodenního života moderní společnosti. Tablety jsou v současné době velmi často využívány k výuce ve školách (mateřských, základních, středních). Prostřednictvím nejrůznějších aplikací si žáci hravou formou osvojují nejrůznější vědomosti a dovednosti. Zpočátku veřejnost reagovala na využívání interaktivních médií v rámci výuky negativně. V poslední době však vznikají i pozitivní ohlasy. Hlavním aspektem je, že tablet jako multimediální nástroj, který obsahuje kameru, mikrofon, fotoaparát a mnohé další funkce, vybízí žáka k aktivitě a tvořivosti (skrze nejrůznější aplikace).

V mnohém splňují moderní technologie potřeby dnešní společnosti. Kvalitu tištěné publikace však zatím nenahradí vzhledem k ostrosti tištěného textu, prostorovosti a barevnosti obrazové části. Dalším velmi omezujícím mezníkem je baterie, která vám na místě bez elektrické energie nebude k užitku. Materiály a technologie k přenosu textu a obrazu se neustále vyvíjejí. Avšak nejnovější typy přenosových materiálů stále plně nenahradily ty tradiční, jako je papír.

2.2.2 Knižní vazba

Vazba je způsob spojení jednotlivých složek archů papíru s obalem. Obalem jsou myšleny desky, které mohou být vyrobeny z kůže, papíru, lepenky, dřeva, plátna nebo jiných alternativních materiálů. Tyto materiály bývají kombinovány, ale nejčastěji používaným materiálem je papír, především (jak již bylo zmíněno v předchozím textu) pro jeho cenu. Jeho nevýhodou je však životnost, která je značně nižší, nežli byla životnost pergamenu.

Knižní vazba je velmi výrazným mezníkem, který ovlivní závěrečnou podobu knihy. Dříve byl tento proces zdlouhavou záležitostí, především díky preciznímu řemeslnému zpracování. V současnosti je nezbytné kvůli vysoké poptávce výrobu co nejvíce urychlit, a to hlavně pro obrovské množství výtisků, které se musí svázat během krátkého časového úseku. Bylo vynalezeno mnoho nových strojů, které tento proces ulehčují a zjednodušují. Vazba knih se v základním rámci rozděluje na vazbu tuhou a měkkou. Za technologicky nejnáročnější je považována tuhá vazba, která se používá u knih, které musí mít vyšší životnost. Tuhé vazby jsou charakterizovány tím, že knižní blok je spojený šitím, nebo lepený a v závěru je spojen s knižním obalem, deskami. U většiny knih se upřednostňuje měkká vazba, lepená, tzv. paperbacky. Jednotlivé listy knihy jsou slepeny pouze lepidlem, což celý proces výroby znovu velmi urychluje. Taková vazba má kratší životnost a je více náchylná na poškození. Oproti tomu mají větší životnost např. leporela, která jsou tvořena poloplátěnou vazbou. Poslední typ je velmi vhodným zpracováním především pro první dětské knihy a není divu, protože se s knihou velmi snadno manipuluje při otáčení stran a vydrží mnohem větší zátěž nežli tenký papír. V současnosti se navrací zájem o originálně a rukodělně zpracovanou knihu. Na našem území se tvorbou těchto knih zabývají především menší nakladatelství (NAPOLI, Bežíliška), která vydávají své publikace v nižších nákladech. Vzhledem k náročnosti procesu vzniku rukodělně svázané knihy a její ceně, stále převládá strojově vázaná kniha.

V rámci dětské knihy bývá využíváno velmi často pevnější vazby (leporelo, šitá vazba), aby kniha vydržela větší zátěž, které bude prostřednictvím dětského čtenáře vystavěna. Ve veliké míře se využívají i netradiční vazby např. v podobě pop-up knih nebo různě rozkládacích a jednotlivě prořezávaných a vrstvených stran knihy. Takové knihy

tvoří např. česká autorka Květa Pacovská (*Un livre pour Toi, Alphabet...*) nebo Dagmar Urbánková (*Cirkus Ulice*).

2.2.3 Písmo a obraz v knize

Písmo

Jak již bylo několikrát výše zmíněno, je písmo nedílnou součástí historie knihy. Tento fakt hodnotí i publikace *Česká kniha v proměnách staletí* : „*Bez nadsázky lze říci, že dějiny rozvoje písma, jeho uplatňování, rozrůžňování a množící se funkce v čase i prostoru tvoří páteř dějin kultury. Teprve poznáváním jevů spojených s dějinami písma nám vpravdě umožňuje souhrnnější rekonstrukci minulosti.*” (Bohatcová, 1990, s.15). Písmo je však nejen neodmyslitelnou součástí historie knihy, ale i její celkové podoby. Původně rukou jednotlivě psané litery vystřídaly tištěné. S vynálezem, který přišel v roce 1440 z dílny Johannese Gutenberga, nastal obrovský obrat v podobě knih a hlavně v jejich dostupnosti pro obyčejného člověka. Mezi autory prvních českých písem můžeme považovat Vojtěcha Preissiga, Karela Svobinského, Slavoboje Tusara, Karela Dyrynka a Oldřicha Menharta. Digitalizací písma byla práce typografa velmi ulehčena. Deformace, převrácení, oříznutí, změna barvy písma je velmi snadná a zabere typografovi méně času.

Volba adekvátního písma vzhledem k realizaci publikace je velmi důležitá. Typ písma je volen podle druhu publikace (noviny, kniha, časopis) a důležitou roli hraje i pro jakou cílovou skupinu bude tiskovina určena. Nejdůležitějším požadavkem pro výběr písma je však jeho čitelnost. To platí především u publikací určeným dětským čtenářům, kde je třeba dbát i na velikost písma a mezer mezi jednotlivými slovy.

Obraz

Obraz v jakékoliv podobě v knize je označován termínem ilustrace : „ *Termín ilustrace (z lat. illustrare - osvětlovat, ozřejmovat) chápeme obvykle jako zrakové objasnění, obrazový a dekorativní doprovod či doplnění literárního textu v tištěné knize. V širším obsahu potom do ilustrace zahrnujeme i knižní výzdobu a iluminace...*” (Vích, 2004, s.7). Nový akademický slovník cizích slov z roku 2006 chápe ilustraci jako „1) *Kresbu nebo malbu jako doprovod tištěného textu (zpravidla knihy); “ mimo knižní kontext pak jako „2) Názorný příklad, vzor, doklad, názorné svědectví* (Kraus, 2006, s. 338). “

Vývoj obrazové složky knihy v historii byl velmi úzce propojen s vývojem přenosového materiálu a techniky, kterou se publikace šířily. V antice používané papýrové svitky pro zaznamenání obrázků vystřídal ve středověku nový přenosový materiál pergamen, který poskytl iluminátorům nebo malířům kvalitní podmínky pro obrazový doprovod knih. Jejich ilustrace se později svou barevností a propracovaností téměř vyrovnaly deskovému malířství. Především ilustracím v evangeliích, které sloužily přímo obřadu, se dostávalo nejvýraznější výzdoby. Ilustrovaná kniha získala zvláštní poslání, a to především v čerstvě pokřesťanštěných zemích, aby odvrátila od pozůstatků antického dědictví. Později se těžiště přesunulo na nové typy knihy a s tím dostaly prostor i nové obrazové doprovody. Individuální barevné iluminaci byl po výrobě knihtisku prakticky konec. Na počátku období, kdy byl vynalezen knihtisk, se obrazová část knihy často spokojila pouze s titulním listem, který charakterizoval obsah a zároveň reprezentoval knihu před čtenáři. Tento prostor byl zpočátku vyplněn pouze dřevorytovou ilustrací s nějakým heslem, které vybízelo čtenáře k její koupi. Postupně byl dřevoryt doplněn i leptem a mědirytem, které umožňovaly jemnější detaily kresby. Obrovský průlom přinesl v tisku ilustrací světlotisk, hlubotisk, autotypie, ofset a fotosazba. Bylo tak poprvé možné do knihy vložit fotografickou ilustraci. Uplatnění fotografie ve vědecké a odborné literatuře, umožněné těmito technikami, mělo a dosud má převratný význam.

V současnosti je díky nejmodernějším programům a technologiím umožněno ilustrátorům nespočetné množství výtvarných technik. Podoba současné ilustrace je velmi rozmanitá. Ve velké míře se využívají nejrůznější moderní technologie a ilustrace vytvářené tradičními technikami (kresba, malba, hlubotisk, tisk z výšky, koláž, výšivka,...) jsou převáděny do digitální podoby. Zároveň i technologie tisku umožňuje téměř neomezený prostor. V současnosti je možno tisknout téměř na jakýkoliv materiál (sklo, plast, kov, textil, dřevo,...). Využívá se množství grafických programů (např. Adobe Photoshop, Adobe Illustrator,...), které umožňují neomezené možnosti při práci s obrazem.

Velmi výraznou složku tvoří obrazový doprovod především v knihách pro děti. „*Dětská literatura patří k nejsvobodnějším žánrům vůbec. Připouští hru, imaginaci, překvapení, radost, barvy a veselé kombinace písem* (Pecina, 2011, s. 221).“ V publikacích určených především těm nejmenším dětem, je složka textu minimální a autor ilustrací má

zde obrovský prostor se umělecky vyjádřit. Vznikají tak velmi kvalitní publikace v podobě obrázkových knih a autorských knih s velmi rozličným způsobem zpracování obrazové složky. Na několika málo příkladech je možné předvést neomezené možnosti na poli obrazové složky knihy. Z mnoha autorů je můžeme uvést několik jmen z českého tvůrčího prostředí, např. F. Skálu a jeho Skutečný příběh Cílka a Lídy, kde autor zpracovává jednotlivé ilustrace s využitím téměř scénografických principů, které zachycuje a přenáší do knihy prostřednictvím fotografie. Podobný princip využívá i Dagmar Urbánková ve své knize Adam a koleno. Vendula Chalánková využívá naprosto odlišný přístup v publikaci O Červené Karkulce v podobě textilní šité koláže. Eva Volfová buduje prostor knihy O kočice z kávové pěny jednoduchými výšivkami. Olga Černá naopak ve své knize Kouzelná baterka, využívá koláže nejrůznějších materiálů.

3 Dětská kniha

Dětská kniha je živým organismem, který se stále vyvíjí nejen s vývojem výtvarných forem, ale také v konfrontaci s proměňujícími se potřebami doby.” (Stehlíková, 1984, s. 44). Teprve ve dvacátém století se začala společnost více zaměřovat na dítě, jeho roli v sociokulturním prostředí a vliv prostředí na dítě. V té době došlo k mnoha změnám, a to nejen v oblasti práv a svobod dítěte, ale i v kulturním prostředí, které začalo vnímat dítě jako dalšího právoplatného diváka, posluchače nebo čtenáře. (Stehlíková, 1984, s.44) Jedním z prvních kdo si již v historii uvědomil tento důležitý fakt byl již J. A. Komenský.

Knihu pro děti můžeme považovat za samostatně se vyvíjející odvětví knižní kultury, které je velmi úzce propojeno s vývojem tvorby malířské i grafické. Tyto tendence jsou ovlivněny především tím, že mnoho umělců (např. M. Aleš, Z. Braunerová, V. Preissig, A. Kašpar) z právě zmíněných uměleckých odvětví se začala podílet na podobě dětské knihy. Jelikož jim kniha naskýtala prostor pro jejich osobní realizaci, kterou často nemohli projevit ve svém původním oboru.

Potřeba zaujmout dítě již od nejútlejšího věku a otevřít mu tak bránu do světa literatury přiměla autory k jinému přístupu a zpracování knihy již od počátku fenoménu dětské knihy na našem území. Bylo velmi důležité vytvořit dílo, které přiměje dítě k reakci a které bude reagovat i na potřeby dítěte. Autoři (např. R. Lauda, J. Lada, H. Zmatlíková) si začali uvědomovat rozlišný způsob myšlení a vnímání malých čtenářů, proto se knižní

vazba, obrazový doprovod i text, začaly přizpůsobovat dětským potřebám. Zpočátku se v oblasti ilustrace jednalo často o doslovný přepis děje s využitím klasických grafických technik. Postupem času, s ohledem na vývoj žánrů dětské literatury, se tento fakt začal proměňovat. Ilustrátoři (např. J. Trnka, J. Šalamoun, Z. Burian,...) již nechtěli pouze přepisovat doslovně děj knihy, ale snažili se do ilustrace vložit i část svého rukopisu. Obraz i text byly na sobě i nadále závislými složkami, které se ale zároveň staly rovnocennými. Velikou oblibu měla klasická pohádka, říkadla, verše, ale do dětské knižní tvorby pronikaly i knihy naučné, knihy s dětským hrdinou, dobrodružné, humorné, fantazijní a samozřejmě knihy didakticky zaměřené. Zájem se zvýšil i o pohádku umělou. Proměny podoby dětské knihy byly ovlivněné především aktuálním prostředím a trendy ve společnosti, což přetrvalo dodnes.

Nejvýraznější vliv na podobu dětské literatury pocházel především z prostředí nakladatelství, která se neustále snažila vytvořit něco, co by zaujalo dětské čtenáře. Projevovalo se to především ve stále větší bohatosti témat, žánrů a především zpracování knihy po vizuální stránce. Tento trend byl a bude vždy ovlivňovat vizuální podobu dětských publikací.

3.1 Žánry a druhy dětské literatury

Podoba textu v dětské literatuře velmi úzce souvisí s rozdělením žánrů literatury podle vývoje dětského čtenáře. V důsledku proměny a ontogeneze dětského čtenáře dochází i ke změně ve volbě literatury z hlediska obsahové i vizuální stránky.

Předškolní věk je obdobím, kdy je dítěti obsah knihy zprostředkován jinou osobou, protože dítě ještě není čtenářem. Nachází se spíše v pozici pozorovatele a posluchače. Toto období je velmi důležité, protože zde vzniká první kontakt dítěte s knihou, a tudíž i formování vztahu ke knize. Typickými pro toto období jsou knihy v podobě leporel, nebo podobné jsou i obrázkové knihy, tzv. bilderbuchy⁴, prostorové knihy, nebo tzv. autorské

⁴ Bilderbuch je kniha, jejíž obsah je prezentován především ilustrací a je určena především pro nejmenší děti, které ještě neumějí číst. Text chybí, nebo je úplně minimální, nebo je vnímán jako doprovodný.

pohádky⁵. Nejvýraznější složkou knih určených pro toto období je vizuální stránka. Autoři obrazového doprovodu knihy určují míru realističnosti ilustrace vzhledem k dějovému obsahu a míru prostoru pro dětskou fantazii. „*Ilustrace je v tomto věkovém období dominující složkou knihy, je hlavní nositelkou informativní i obsahové náplně. Musí být pochopena často i bez účasti textu, a proto její forma má být dítěti srozumitelná a pochopitelná, odpovídající požadavku sdělnosti.*” (Vích, 2004, s.17).

S přibývajícím věkem dochází ke změně poměru ilustrace vůči textu, role ilustrace postupně ustupuje textové složce knihy. V závěrečném období předškolního věku a s nástupem do školy se množství textu téměř rovná množství obrazové složky knihy. Vedle rytmických říkadel, básní a hádanek pro nejmenší dostává prostor klasická pohádka, která je jedním z nejvděčnějších literárních žánrů. Ilustrátoři zde mají mnohem větší prostor. Vzhledem k vyššímu věku čtenáře mohou přistupovat k ilustraci s větší mírou náznakovosti, experimentu a symbolické zkratky.

Na začátku školní docházky, v období, kdy se dítě pomalu stává čtenářem, se nabídka žánrů začíná rozšiřovat o prózu ze života dětí, s přírodními, nebo historickými tématy, poezii, komiks⁶, postupně i nonsens⁷. Ilustrace zde ve většině případů sehrává pouze doplňkovou roli, která pomáhá dětskému čtenáři rozvinout jeho fantazii. Záleží však na obrazově zpracovávaném žánru, jakou úlohu zde plní obrazový doprovod. Dítě si v tomto období začíná utvářet systém estetických norem, proto je velmi důležité volit velmi kvalitně zpracované knihy jak po stránce literární, tak i výtvarné.

V období puberty dochází u dítěte k mnoha změnám jak po psychické, tak i fyzické stránce. Mění se i preference při volbě literatury a zároveň čtenářské potřeby, a to v souvislosti s odlišným vnímáním okolního světa. Dochází zde k rozvoji citovosti, pojmového a obrazového myšlení. Zároveň zde začíná hrát významnou roli pohlaví

⁵ Autorská pohádka je původním dílem autora včetně dějového i vizuálního obsahu. Je to epický prozaický příběh obsahující základní rysy pohádky. Ve větší míře se zde objevují prvky hravosti, humoru, lyrčnosti.

⁶ Komiks je příběh vyprávěn pomocí soustavy obrázků - např. kreseb, maleb, fotografií, koláží, které jsou doplněny textem ve zkratkovité podobě (komunikace postav komiksu, nebo vyprávění děje), umístěných v tzv. komiksových bublinách. „*Komiks spojuje výrazové prostředky výtvarného projevu (kresba), literatury (text), filmu (technika střídání záběrů z různých úhlů a vzdáleností) i divadla (výrazná gesta a emblematické masky postav).*” (Mocná, 2005, s. 316)

⁷ „*Báseň nebo pohádka založená na komice nemožného.*” (Mocná, 2005, s. 413)

čtenáře. Ti se uchylují ke knihám, kde vystupují často postavy, s kterými se mohou ztotožnit a pochopit tak změny, které u nich probíhají. U dívek v tomto období převládá zájem o romány a chlapci mají tendenci obracet se k dobrodružné, faktografické literatuře nebo sci-fi. Podíl ilustrací je zde téměř minimální a jsou pouze volně vkládány do textu.

Žánry literatury vždy odrážely a budou odrážet společnost a její trendy v době, ve které vznikaly (např. knihy J.Lady nebo v poslední době tvorba M. Starého). Jejich obsah tak zůstává obsáhlým prostorem pro kreativitu a experiment jejich tvůrců.

3.2 Ilustrace

Jelikož ilustrace je nedílnou součástí dětské knihy, je velmi důležité zde alespoň stručně definovat význam tohoto pojmu. „*Termín ilustrace (z lat. illustrare - osvětlovat, ozřejmovat, názorně zobrazovat) chápeme obvykle jako zrakové objasnění, obrazový a dekorativní doprovod či doplnění literárního textu v tištěné knize. V širším významu pak do pojmu ilustrace zahrnujeme i knižní výzdobu a iluminace (z lat. illuminare), tj. jednotlivá kresebná nebo malířská vyobrazení v rukopisech, příp. v textech tištěných* (Vích, 2004, s.7).” Z hlediska uměleckých druhů bychom ilustraci mohli zařadit mezi umění užité, a to v oblasti knižní tvorby. Ilustrace však může být vytvořena i jako samostatný výtvarný projev. Stále však převládá ilustrace literární, která je propojena s textem a je ve veliké míře jeho interpretací.

Poměr textu a obrazu v knize dělí publikace na obrazové (např. obrázkové dětské knihy a autorské knihy) a ilustrované. Vztah textové informace a ilustrace lze rozlišit na tři základní druhy. Prvním je přímé, bezprostřední zrakové spojení, kdy je ilustrace přímým vysvětlením textu (vizuální obraz popisuje reálně obsah textu). Druhým je nepřímá, pasivní významová souvislost mezi textem a ilustrací (názorná informace, obrazec). Třetím je nepřímé, aktivní významové spojení textu a ilustrace (ilustrace není doslovným přepisem textu)⁸.

Velmi důležitou funkcí ilustrace je estetická⁹, mimoestetická¹⁰, noetická (poznávací¹¹), funkce mravně a sociálně výchovná¹², funkce směřující k rozvoji dětské

⁸ vztah textové informace a ilustrace (Ljachov, 1975, s. 90)

⁹ syntetické estetické působení umělecké ilustrace a literárního textu se zřetelem ke knižnímu celku, převažující funkce ilustrace

osobnosti¹³. Další z mnoha je i funkce rekreační.¹⁴ Všechny tyto funkce ilustrace jen potvrzují její významnou roli. Zvláště v dětské knize plní právě ilustrace velmi silnou a nezastupitelnou roli.

3.3 Funkce obrazu a textu v dětské literatuře

Jednou z nejvýraznějších je funkce estetická. Tuto funkci můžeme dále sledovat v podobě didaktické (neboli formativní, výchovné), „...rozvíjení hodnotové orientace, *emocionality, sociálních dovedností a výtvorů (jazyk, logika)* - např. v *pohádce, bajce, příběhu s dětským hrdinou...*”(Mocná, 2004, s. 361), která přispívá k funkci poznávací a k funkci imaginativní „...rozvíjení *hravosti a fantazie v autorské pohádce a nonsensové poezii...*”(Mocná, 2004, s. 361).

Nepopíratelnou estetickou funkci zde plní ilustrace. Dítě díky ní prvně proniká do světa výtvarného umění a vytváří si k němu svůj vlastní názor a postoj. Utváří si měřítko, podle nichž je schopno posuzovat estetickou hodnotu díla. „*Spojením a srovnáním s vlastními zážitky a zkušenostmi vzniká estetický prožitek jako citový jev, který už obsahuje prvek hodnotící činnosti. Estetický prožitek¹⁵ je komplexní reakcí na asociativní činnost.*“(Opravilová, 1984, s. 8). Dítě si tak na základě vlastních citových prožitků rozšiřuje své estetické zkušenosti a kultivuje vkus, a to jak v oblasti jazykové, tak vizuální. Reakce na jednotlivé složky pak jsou ve značné míře individuální a liší se u každého jedince.

Textový a výtvarný obsah knihy mají zároveň obrovský vliv na formování mravních hodnot jedince již od nejútlejšího věku a od prvního setkání dítěte s knihou. Jak již bylo výše zmíněno, může se zde prostřednictvím nejrozličnějších literárních směrů setkat s vzory norem chování. Textová složka ve veliké míře působí na vyjadřovací schopnosti jedince a na bohatost jeho slovní zásoby. Zároveň se dítě učí rozlišovat i mezi reálnem a fikcí, a to nejen četbou knih, ale i rozhovorem o nich. „*Za pozornost stojí také fakt,*

¹⁰ konkretizace čtenářových představ

¹¹ skrze autorův projev poznávání reality, která nás obklopuje

¹² vychází z historické role ilustrace jako prostředku věcného učení a mravní výchovy

¹³ postihuje celkový vývoj jedince (citový, rozumový, volní)

¹⁴ ilustrace plní funkci odpočinku a uvolnění při čtení

¹⁵ „*Estetický prožitek je komplexní reakcí na asociativní činnost, protože čím více asociací umělecké dílo navozuje, tím je prožitek hlubší.*”(Opravilová, 1984, s.8).

že veškerá komunikace a mluvené slovo – a tedy i čtené příběhy, jsou pro dítě velmi důležité, neboť si s jejich pomocí osvojuje nejen slovní zásobu a rozvíjí řeč, ale i svůj jazykový kód, který významným způsobem ovlivňuje život jedince. Osvojený jazykový kód může podle některých autorů ovlivňovat školní úspěšnost dítěte, která zase může ovlivnit celou jeho profesní i neprofesní budoucnost. Čtení knih dětem, vedení rozhovoru o přečteném příběhu a eventuální vysvětlení nejasností a důvodů toho, proč příběh skončil tak, jak skončil, může ovlivnit kvalitu dítětem osvojeného jazykového kódu a přispět tak k jeho vyšší budoucí úspěšnosti v životě.”¹⁶

3.4 Elektronická média ve vztahu k dětské knize

Zmizí kniha, protože se objevila média jako televize a internet? Tento problém je neustále diskutovaným tématem. Vliv v podobě digitálně zprostředkovaného obrazu se stal bezpochyby součástí každodenního života nás všech. V mnoha ohledech usnadnil konfrontaci diváka s informací jak vizuální, tak textovou. Je však nutné si uvědomit, že tento trend nenechává prostor dětské fantazii a představě. *„Když bude malé dítě poslouchat pohádku nebo pak číst knihu, je jeho fantazie neustále v činnosti, ona mu ze slov, jež jsou pouhými znaky, vytvoří obraz, který je konkrétní, jedinečný, neopakovatelný...Všichni jsme si v dětství při četbě představovali černokněžníky, princezny, mušketýry, kovboje, piráty, rytíře, a toto „představování“ bylo tvořivým uplatněním naší psychické schopnosti...Televizní divák tuto činnost nemusí podstupovat...(Chaloupka, 1995, s.47).”*

Divák se tak stává pouze pasivním konzumentem promítaného obrazu a slova. Je však velmi těžké zakázat dítěti něco, co ho všestranně obklopuje. Tento fakt si uvědomují i tvůrci knih, kteří se snaží vytvářet knihy naprosto odlišným způsobem. Velmi výrazně tak vzrostla produkce tzv. Pop-up knih, knih-hraček, autorských knih a v neposlední řadě i knih obrázkových, kde obrazová složka převyšuje, a tyto publikace se tak stávají pro dětské čtenáře atraktivnějšími .

¹⁶ (https://is.muni.cz/th/363842/pdf_m/Vyznam_knihy_pro_deti_a_dospivajici.pdf)

Toto téma zůstává stále otevřené a zabývá se jím velké množství teoretiků. Umberto Eco například uvádí: „*Stát se může všechno. Zítřka možná budou knihy zajímat už jen hrstku zapálených nadšenců, kteří budou svůj staromilný zájem uspokojovat v muzeích a v knihovnách....Stejně dobře si ale můžeme představit, že jednou v budoucnu zmizí i tak úžasný vynález, jakým je internet. Přesně jako zmizely z naší oblohy vzducholodě* (de Tonnac, 2010, s.15).” Osobně souhlasím s názorem Hermana Hesseho: „*Čím více nové objevy časem uspokojí potřeby lidové zábavy a výchovy, tím více kniha znovu získá svou důstojnost a autoritu. Dosud jsme zcela nedospěli k bodu, kdy nejmladší konkurenční vynálezy jako rádio nebo kino odebírají tištěné knize jen tu část její funkce, kterou může bez újmy ztratit* (de Tonnac, 2010, s.16).”

3.5 Dětská obrázková kniha v Čechách

V předchozím textu byla definována především dětská kniha jako celek. Pro užší vymezení a vzhledem k hlavnímu bodu této práce se zaměříme v následujícím textu na autory a ilustrátory, kteří se zabývali a zabývají obrázkovou knihou (bilderbuch). „*Obrázková kniha je kniha určená nejmenším dětem, které ještě neumí číst; je v ní zvýrazněna role ilustrátora, zatímco autor textu záměrně vystačí s menším dějovým i textovým rozsahem tak, aby dítě samo, díky své představivosti, mělo dost prostoru dotvořit si příběh i prostředí, ve kterém se děj odehrává; optimální poměr ilustrací a textu je 3:1, přičemž obraz i text tvoří komplexní, provázaný celek; celkový počet stran knihy by neměl být příliš vysoký; celkovým provedením by obrázková kniha měla být literárně estetickým artefaktem, tedy kvalitním hodnotovým nosičem prvotního kontaktu dítěte s literaturou* (Knitlová, 2008,s. 20).” Definice je téměř vyčerpávající, avšak je možné s ní i polemizovat. Především s ohledem na věkové období, které je zde zmíněno. V současnosti vznikají publikace i pro starší věkovou kategorii i dospělé.

Dětská obrázková kniha si pro svůj přesah vizuální složky získala oblibu u mnoha významných umělců. Jak již bylo výše zmíněno, žánrem dětské knihy se začali autoři zabývat až v období devatenáctého století. Kvalitou a precizností ilustrací, které vznikly právě z rukou předních českých umělců, získala si autorská kniha své plnohodnotné místo mezi ostatními uměleckými odvětvími.

Prvním kdo kladl důraz na roli obrazu v knize byl Jan Amos Komenský. Svým nadčasovým působením v oblasti dětské pedagogiky si získal uznání na celém světě. Uvědomil si, že díky obrazovému doprovodu textu si čtenář dokáže snadněji utvořit konkrétní obraz a je schopen rychleji reagovat na text. První jeho knihou, která nesla tyto rysy, byla *Orbis Sensualium pictus* (Svět v obrazech). Z jeho myšlenek je patrné, že vizualizace textu usnadňuje dítěti zapamatovat si konkrétní věc. Jeho myšlenky položily základ pro budoucí podobu obrázkové knihy.

Za první českou obrázkovou knihu v textu i obrazu označil O. Pospíšil a V. F. Suk Pohádku o slepičce a kohoutkovi, kterou napsal a vydal Josef Pečírka roku 1865. Malíř obrázků je neznám, můžeme doufat, že jím opravdu byl český umělec, aby byla česká původnost obou složek zachována. Od šedesátých let devatenáctého století byla obrázková kniha pro děti chápána předně jako hračka. Stala se tak velmi výhodným artiklem. Kvantita výrazně převyšovala kvalitu knih, velmi často byly tištěny texty k nepůvodním, zahraničním obrázkům. Z tohoto období můžeme jmenovat knihy Josefa Soukala, Malý zvířinec a Obrazy z domácnosti, nebo obrázková leporela Opičí divadlo a cirkus, Panorama divokých zvířat. V tomto období působilo i nakladatelství A. Štorcha, Stýblovu nakladatelství nebo nakladatelství u Šimáčků.

Koncem devatenáctého století se projeví snahy o zlepšení stávající podoby obrázkové knihy. Snaha o zvýšení především umělecké kvality a celkové úrovně obrázkové knihy byla ovlivněna především kvalitní tvorbou ilustrátorů té doby. Jelikož byl velmi patrný vliv německého prostředí, je třeba jmenovat i několik výrazných německých ilustrátorů Ludwig Richter, Ernst Kreidolf, Wilhelm Busch a další. Jedny z prvních knih, které napomohly ve snaze o vymanění z německého vlivu, byly knihy Karla Václava Raise (Třešně, Pod modrým nebem a Veselý svět), které vznikly při spolupráci s malířem Viktorem Olívou. Jedny z prvních obrázkových knih pro děti, které odkazovaly na naše kulturní dědictví vznikaly ve spolupráci s Mikolášem Alšem. Jeho ilustrace děl Aloise Jiráska nebo Josefa Václava Sládka patří mezi klasiku v oblasti dětské literatury. Mikoláš Aleš bral ilustraci dětských knih především jako dovršení snad národního obrození. Inspiroval se především lidovou slovesností. Perokresby k lidovým písničkám, říkadlům, ale i kalendářům s českými pranostikami bez výhrad vystihují jeho bezmeznou lásku

k vlasti. Svou tvorbou odstartoval větší zájem o knihu a její podobu v okruhu umělců, kteří začali vnímat knihu již jako estetický objekt. Nastupující generace ilustrátorů směřovala snahu k pokusům o grafické řešení celých stran knihy a zapojení ručně psaného textu grafického celku knihy. Mezi ilustrátory té doby velmi výrazně zasahuje tvorba Vojtěcha Preissiga, Jaroslava Panušky, Adolfa Kašpara, Hanuše Schwaigera, Richarda Laudy a Josefa Weniga znamenala pro obrázkovou knihu příliv nové inspirace a originálních myšlenek. Vojtěch Preissig, tvůrce jedné z neklasičtějších výtvarných podob Karafiátových Broučků, namaloval mimo jiné i obrázkovou knihu Byl jeden domeček, která se stala předchůdkyní obrázkových leporel pro nejmenší děti. Jedním z prvních kdo se právě tvorbou leporel se sytě barevnými obrázky zabýval, byl Josef Wenig. Vytvořil například knihy jako Král Honza a Komedie Koníček na motivy básní Josefa Václava Sládka. Velmi výraznou osobností byl i Richard Lauda, který se prosadil svým zpracováním knih, jako byly Radosti malých a Rodiče a děti. Jeho dílo bylo ve své době posuzováno jako jedno z nejlepších zpracování knih pro děti v Evropě. Byl to totiž jeden z prvních autorů, který zjednodušil svůj rukopis, aby byl lépe čitelný malým dětem.

Ve dvacátém století se pozice obrázkové knihy zcela proměnila, obě složky, textová i výtvarná, byly považovány ve své důležitosti a z hlediska tvůrčí aktivity a invence autora a ilustrátora za rovnocenné. Obrazová složka nabyla na důležitosti a stala se nositelem vyprávění a propojení význam a obsahu slovesné roviny. Inspiračním autorem pro další generace se stal především Josef Lada, který svým specifickým výtvarným vyjádřením představil ostatním autorům odlišný přístup k dětské knize a podobně jako Mikoláš Aleš odkazoval na kulturní dědictví našeho národa. Nejznámějšími jsou jeho publikace Mikeš, O chytré kmotře lišce, Bajky, Lidová říkadla. Mnohé z knih, které vyšly s výtvarným zpracováním Josefa Lady, byly již na pomezí publikací autorských, kde text i vizuální stránka knihy je utvořena jediným autorem. Je třeba jmenovat i Helenu Zmatlíkovou, která reagovala právě na odkaz Josefa Lady. Nesmíme opomenout ani další autory, jako byl Josef Čapek, Cyril Bouda, Ondřej Sekora, Zdeněk Burian, Milada Marešová, Václav Fiala, Jiří Trnka, Adolf Zábranský, Antonín Strnadel, Květa Pacovská, Jiří Šalamoun, Kamil Lhoták, Dagmar Berková, Radek Pilař, Zdeněk Miler, kteří svým jedinečným rukopisem vtiskli tvář podobě prvních českých dětských knih a inspirovali další generace výtvarníků.

Obr. 1 - zleva: Miler, 2001; Zmatlíková, 2007; Pilař, 2009; Čapek, 1956

V reakci na velikou poptávku po dětské knize začala vznikat i první nakladatelství specializovaná právě na tento druh knih. Mezi nejznámější bychom mohli zařadit např. Mladou Frontu a Albatros.

Důležitou roli obrázkových knih ve své publikaci vysvětluje B. Stehlíková: „Všichni se shodneme na tom, že pro malé děti, které ještě neumějí číst, hraje v knize dominantní úlohu obraz. Právě obraz, dítěti srozumitelný i bez prostředníka, je mu oknem do světa, zdrojem poznání i bezprostředních hlubokých zážitků.” (Stehlíková, 1984, s.47). Jejich funkce v knižní kultuře nezastupitelná, proto bylo a je třeba dbát na její kvalitu a pestrost.

3.5.1 Současná podoba obrázkové knihy pro děti

. Kvalitní tradice české obrázkové knihy a leporela ze sedmdesátých a osmdesátých let představuje jeden z nejsilnějších inspiračních zdrojů. Tyto tendence se projevují vydáváním četných reedic, což můžeme sledovat např. v rámci nakladatelství Albatros. V období devadesátých let byla obrázková kniha ovlivněna třemi tendencemi. Literatura se ocitla v pozici literárních návratů, zároveň zde byla velmi parná snaha splatit deficit z minulosti a obohatit literaturu pro dětské publikum. Zároveň se na trh začaly dostávat obrázkové knihy ze zahraničí. Do tohoto období můžeme zařadit knihy Jindry Čapka, které byly původně vydávány v zahraničí. Dále velmi výraznou tvorbu Jindřicha Kovaříka, Václava Kabáta a mnohých dalších.

V současné době, vzhledem k přesycenosti knižního trhu, dochází často v oblasti žánrů obrázkové knihy k vydávání umělecky nehodnotných, méně kvalitních až kýčovitých knih. Na druhé straně se v posledních letech objevují originální snahy některých nakladatelství (Meander, Paseka, Labyrint, 65. pole, Brio, Fra, Argo, Baobab,

Běžiliška) a autorských osobností (Petr Sís, Petr Nikl, Lucie Dvořáková, Renáta Fučíková, Tomáš Řízek, Eva Volfová, Juraj Horváth,...). o vytvoření podoby obrázkové knihy s vysokou úrovní výtvarného zpracování. Tyto knihy je možné ve veliké míře vnímat i jako umělecké artefakty, které ocení nejen dětský čtenář.

Autoři, kteří svou tvorbou velmi výrazně přispívají k podobě současné dětské knihy, konkrétně ilustrátoři obrázkové knihy se sdružují okolo Klubu ilustrátorů dětské knihy (KIDK). Toto sdružení je seskupením nejvýraznějších ilustrátorů současné tvorby. Zároveň se tento okruh výtvarníků snaží o zachování kvality v oblasti dětské knihy a ilustrace pro dětskou knihu. Probíhá zde spolupráce například i s ostatními organizacemi, jako jsou Obec spisovatelů, Obec překladatelů a s českou sekcí IBBY (International Board on Books for Young People ¹⁷) při UNESCO.

Prostředí dětské ilustrace je velmi pestré. Tvůrci kombinují nejrůznější ilustrační techniky, typy vazeb a materiály. Využívány jsou často techniky, které bychom mohli řadit mezi klasické (kresba, malba, grafika), v kombinaci s nejnovějšími technologickými postupy. Ve veliké míře se uplatňuje práce s grafickými programy, jako je Adobe Photoshop, Adobe Illustrator, atd. ...

Autoři textů se zase snaží utvářet text, který je často velmi originální a zanesení děti do míst a situací, jež jim pomohou pochopit současný okolní svět, ale i historické souvislosti, ekologické problémy a další důležité informace týkající se každodenního života a naší společnosti.

Autorská scéna tvůrců obrázkových knih je velmi obsáhlá. Zvolila jsem pro tento text pouze několik jmen autorů. Všichni zmínění se zabývají tvorbou převážně obrázkových knih a knih pro mladší čtenářské publikum. Zároveň mě inspirovali nejen pro didaktický projekt, ale byli mi vzorem i pro můj vlastní autorský projekt v podobě knihy.

¹⁷ „(International Board on Books for Young People (IBBY) - Mezinárodní sdružení pro dětskou knihu je mezinárodní nevládní organizace UNESCO. Vznikla z iniciativy spisovatelky Jelly Lepmanové, která založila Mezinárodní knihovnu pro mládež (Internationale Jugendbibliothek) v Mnichově v roce 1948. Jella Lepmanová se právě zasloužila o svolání prvního mezinárodního setkání pracovníků s dětskou knihou v Mnichově, kdy byl vyhlášen program “Mezinárodní péče o dětskou knihu” a heslo “Dětská kniha je mostem mezi národy”.“(http://www.ibby.cz/index.php/ibby-eska-sekce/mezinarodni-ibby)

Obr. 2 - M. Starý, 2012

Velmi výrazným výtvarníkem současnosti je **Milan Starý**. V roce 2009 získal tento autor cenu ministryně školství, mládeže a tělovýchovy za svůj výjimečný počin ve tvorbě knih pro děti. V současnosti se zabývá tvorbou knih, na nichž často spolupracuje se svou ženou Ester Starou, která je skvělou speciální pedagožkou, zabývající se především logopedií, a která současně tvoří texty pro jeho knihy. Knihy, na kterých se Milan Starý podílí, jsou koncipovány především pro kooperaci s dětským čtenářem. Jsou zpracovány tak, aby s nimi mohly děti dále pracovat. Velmi úspěšné je jeho zpracování knihy *Mařenka už říká Ř*, která je určena pro výuku dětí s logopedickými problémy.

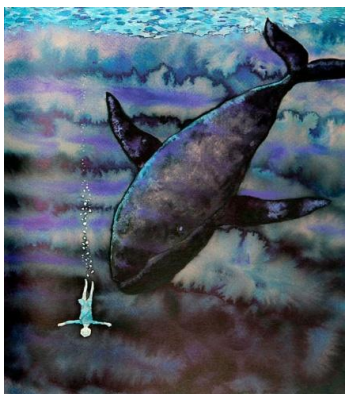
Obr. 3 - Čapek, 2011

Jindra Čapek, který emigroval do Švýcarska, je další z mnoha výrazných autorů. Prosadil se především za hranicemi, kde tvoří ilustrace pro nakladatelství, jako jsou Bohem press Zürich, Arena, Ravensburger Buchverlag, K. Thienemann, dtv München, Verlagshaus Stuttgart (Bertelsmann), současně však spolupracuje i s nakladatelstvím Albatros a Brio. Jindra Čapek ilustroval na sedmdesát titulů a dodnes má napilno. Jeho knížky získaly mnoho cen a vycházejí v řadě zemí.

Obr. 4- Dvořáková, 2013

Lucie Dvořáková je další z řady dětských ilustrátorů. Zabývá se mimo jiné animovanou tvorbou a výtvarným zpracováním pořadů pro děti. Ilustrovala knih známých českých autorů, jako jsou Jiří Žáček, Václav Čtvrtek a Eduard Petiška. Za spolupráce s Ester Starou vznikla např. kniha *Dušinka, víla věcí* nebo příběh *Chrochtík a Kvikalka*, který dostal ocenění Zlatá stuha 2013 v literární části dětská beletrie.

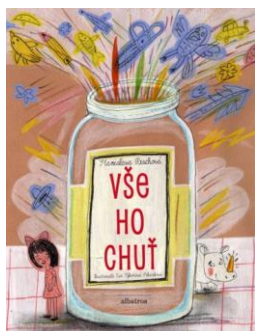
Obr. 5 - Fučíková, 2014

Velmi odlišná tvorbou je **Renáta Fučíková**, která získala množství ocenění za ilustrace knih *Vyprávění Starého zákona*, *Vyprávění Nového zákona*, atd. Svým kresebným stylem i barevností se od předchozích autorů výrazně odlišuje. Její knihy jsou velmi často propojeny s historií a historickými osobnostmi. Ve velké míře spolupracuje se zahraničními i tuzemskými nakladatelstvími.

Tomáš Řízek je dalším z řady autorů současnosti. Jeho dílo je velmi pestré. V jistém směru jakoby kopíruje vývoj ilustrace na našem území. Zprvu se zabývá klasickou pohádkou, od které se přesunuje k pohádce umělé, zároveň jeho dílo obsahuje pohádky evropské i mimoevropské, které byly vytisknuty i v zahraničí. Knihy s jeho ilustracemi byly oceněny nejen doma, ale i ve světě. Spolupracuje s nakladatelstvími v Evropě a Asii. Můžeme uvést jeho publikace, jako jsou *Kluk a měsíc*, *O Bílé Karolíně a Černé Karolíně*, *Český rok od jara do zimy*.

Obr. 6 - Řízek, 2013

Obr. 7 - Sýkorová, 2014

Eva Sýkorová - Pekárková, autorka animovaného večerníčku *O kachně Matyldě* a ilustrací ke knize *Atlas strašidel*, *Všehochuť*, *Bílá paní na hlídání*, *Teta to zase plete...* Tato autorka byla a stále je mezi dětmi velmi populární. *Příběh o Matyldě* vznikl ve spolupráci s Hanou a Josefem Lamkem dlouhých 9 let a patří

v současnosti mezi klasiku dětského animovaného filmu na našem území.

Obr. 8 - Šalamounová, 2009

Barbara Šalamounová, dcera slavného českého ilustrátora Jiřího Šalamouna, výtvarného tvůrce Maxipsa Fíka. Proslavila se především svým jednoduchým ilustračním stylem, velmi často využívá v rámci svých ilustrací motiv komiksu. Tímto způsobem zpracovala např. Obrázky z českých dějin a pověstí. Tvorba této

autorky je velmi rozsáhlá. Zabývá se nejen ilustrací, ale i animovaným filmem. Je velmi uznávána i za hranicemi. Významné ocenění získala např. za spolupráci na filmu režiséra J. Svěráka *Ropáci*.

Obr. 9 - Volfová, 2011

Eva Volfová, autorka, která tvoří převážně pro nakladatelství Baobab, spolupracuje na většině publikací s autorkou Terezou Horváthovou. Proslavila se především knihami *Kočička z kávové pěny* nebo *Z domu a zahrady*. Typickým znakem její práce je tvorba ilustrací prostřednictvím textilních koláží, vyšívání a kombinovaných technik. Vnesla tak do dětské ilustrace zcela nové principy tvorby.

Obr. 10 - Horváth, 2005

Juraj Horváth se věnuje kresbě, grafice, grafickému designu, ilustraci a vydávání knih pro děti a mládež v nakladatelství Baobab, které vede se svojí ženou Terezou Horváthovou. Mezi jeho nejúspěšnějšími knihy patří např.

Modrý tygr (společně se svou ženou T. Horváthovou), za kterou obdržel ocenění Zlatá stuha, nebo *Max a Saša aneb zápisky z našeho domu*.

Členka skupiny NAPOLI a ilustrátorka **Alžběta Skálová** je poslední autorkou, kterou zde budu jmenovat. Získala ocenění v soutěži Nejkrásnější česká kniha nebo Zlatá stuha. Zabývá se však i tvorbou grafickou, objektovou a tvorbou textilních hraček. Vytvořila ilustrace pro knihy *Zpátky do Afriky*, *Rostlinopis* nebo *Malé černé pohádky pro nebojácné děti*.

Obr. 11 - Skálová, 2012

4 Autorská kniha

Autorská kniha se vyznačuje velkým podílem kreativity. Jsou to díla, jejichž tvůrcem je jediný autor. Ten rozhoduje o kompletní vizuální, obsahové (textové) i materiální finální podobě knihy. „*Hra se odehrává mezi různými prvky, které fungují ve vzájemném souladu.*” (Caillois, 1998, s.14). Autorská kniha tak tvoří harmonický, avšak originální a nápaditý celek, který dává dostatečný prostor čtenářově fantazii, což je velmi důležité především v dětské knize. Podoba autorských knih často nesplňuje tradiční kritéria knižní formy. Kniha tak svým prostorovým a vizuálním řešením téměř ruší hranice mezi jednotlivými druhy umění.

„*V zaměření myslí ke knize se zjevují nové možnosti jejího chápání a pojetí. Vize knihy má v současném uměleckém hledání významné místo, je dnes otevřenou možností tvorby. Svou architekturou, tvarem a skladebným principem všech svých složek nabízí kniha možnosti nově nebo hlouběji utvářet proces tvůrčího myšlení a nalézané podoby díla. Naléhavě se představa knihy vynořuje především tehdy, jestliže jako významná hodnota v proměnách lidských kultur se stává inspirací a posilou ve směřování k maximální výrazové koncentraci uměleckého díla v jeho nových podobách*¹⁸.” V době, kdy je klasická

¹⁸ <http://concept.avu.cz/studijni-texty-study-scripts/collatanea-prosperova-knihovna/kniha/autorske-knihy/lang/cz-cs/>

kniha vytlačována novými médii, je autorská kniha a její otevřená koncepce kvalitní cestou k rehabilitaci knižní kultury. Tvůrčí prostor poskytuje čtenáři i autorovi množství konfrontace i komunikace mezi odvětvími umělecké tvorby. „*Tvorba autorské knihy jako svébytného uměleckého díla však směřuje k řešení řady problémů či aspektů práce, jež realizace klasicky tištěné, sériově vyráběné knihy neznala, nebo se jich dotýkala jen velice letmo. Jednotlivé podoby tvorby autorských knih mají své předstupně v umění objektu, ve vizuální či konkrétní poezii nebo v akčním a konceptuálním umění, užívajících média knihy jako prostorového útvaru, jako dokumentu činnosti či demonstrace myšlenky. V jistém smyslu je tvorba autorských knih jedním z projevů všech těchto aktivit; ze způsobu uměleckého myšlení v těchto oblastech se vynořuje, ze vztahu k nim se rozevírají i skryté síly knihy jako vyjadřovacího prostředku. Fascinující inspirativnost média knihy je pro nás dnes dána především syntetizační povahou knihy. Její prostor umožňuje integraci textu, kresby, fotografie, grafiky, malby, ale i plastiky a navíc svým charakterem vychází vstříc komunikaci (touze po sdělení)*¹⁹.“

Fenomén autorské knihy tak představuje knihu jako umělecké dílo s rozevřenou oblastí prvků utvářejících vizuální podobu knihy jako předmětu (vazba,...) a jejich povýšení k rovině prostředků vymezujících formu celé knihy až po vizi všeho, co by mohlo knihu utvářet, nebo skrze co by se kniha mohla realizovat.

4.1 Stručný vývoj autorské knihy

Obrovský rozvoj nových médií a technologií odsunul klasickou knihu do pozadí. Veliké množství umělců se snažilo a stále snaží o přerod klasické knihy. Snaží se přetvořit knihu v nový umělecký fenomén, který nabídne další a hlubší vrstvy vnímání a komunikace. Kniha byla využita od druhé poloviny 20. století jako ideální prostředek pro porozumění a interpretaci doby. Tvůrčí prostor v kombinaci s netradičním řešením celé koncepce knihy poskytoval umělcům prostor pro volné vyjádření a komunikaci s divákem.

¹⁹ <http://concept.avu.cz/studijni-texty-study-scripts/collatanea-prosperova-knihovna/kniha/autorske-knihy/lang/cz-cs/>

4.1.1 Historie autorské knihy

Autorská kniha má mnoho podob. Tato práce se ve spojitosti s autorskou knihou bude soustředit především na autorskou knihu určenou dětem. Přehled autorů a historické souvislosti vzniku autorské knihy zde budou zmíněny jen okrajově.

Podoba autorské knihy a její historický vývoj jsou ovlivněny hned dvěma prvky, tradičním knižním prostředím a současně výtvarnou, zobrazovací funkcí. Autorská kniha si částečně zachovala tradiční podobu (formu kodexu), současně i primární funkci v podobě nosiče informací, jehož forma je podřízena obsahu.

Výtvarná avantgarda 60. let 20. století se snažila oprostit od umělecké tradice a začala používat nové materiály a média s hromadným šířením a masovým dopadem. Jako nový druh média využila právě knihu. Především konceptuální tvorba se obrátila k autorské knize jako médiu závažných sdělení a nositeli kulturních odkazů. Pro hnutí Fluxus je autorská kniha především nástrojem k přípravě, realizaci či reflexi akce samotné. Zároveň autorská kniha vychází i z odkazu surrealismu, dadaismu, minimalistického umění a pop-artu. Můžeme ji tak vnímat, na rozdíl od tradiční knihy, jako rovnocennou s ostatními uměleckými obory. Na rozdíl od klasické bibliofilské knihy, na které se podílí hned několik profesních specialistů, vzniká autorská kniha ve většině případů jako dílo jednoho autora. Existuje buď pouze v jediném, nebo i ve větším množství exemplářů. Autor realizuje své koncepty netradičními technikami nebo prostředky a využívá k tomu často velmi netradiční materiály. Tvůrci autorských knih se obvykle zabývají i jinými uměleckými disciplínami (performací, poezií, hudbou,...). Typickým příkladem je **Dieter Roth**²⁰.

Obr. 12 - Roth, 1961

²⁰ Básník, grafik, hudebník, performer, tvůrce knih a divadelních her, zakladatel vydavatelství Something Else Press, které publikovalo díla autorů z hnutí Fluxus

Existují různé názory na vznik a vymezení termínu autorská kniha. Na našem území jako první tento termín publikoval Jiří Valoch. Odborníci považují autorskou knihu za jeden z největších fenoménů od dob dadaismu, a to především pro způsob, kterým se rozšiřuje²¹. Slovo autor, v termínu autorská kniha, není označením ilustrátora, spisovatele nebo grafika, ale je označením jediného umělce (tvůrce), který se podílí na jejím vzniku. Dalším klasickým znakem autorské knihy je minimální, nebo žádná účast vydavatele na podobě knihy. Již první autorské knihy usilovaly o co největší nezávislost umělce na komerční sféře společnosti. I v současnosti je autorská kniha předmětem experimentu v umění a alternativou tradiční knižní produkce.

K prvním autorům, kteří se podíleli na podobě autorské knihy, patří např. **Edward Ruscha, Sol LeWitt, Lawrence Weiner, Dieter Roth, Ian Hamilton Finlay, Marcel Broodthaers, Robert Filliou, Emmett Williams, Herman de Vries, Christian Boltanski.**

Obr. 13 - Ruscha, 1962

Jedním z nejvýraznějších byl právě Edward Ruscha, který svou knihou *Twentysix Gasoline Station* (1962)²², započal trend autorské knihy v minimalistické podobě. Povýšil tak autorskou knihu na pozici uměleckého díla, které je však šířeno reprodukční technikou. Pro jeho autorskou knihu byla typická podoba

klasické knihy a zároveň velmi minimalistická podoba (skromný formát, fotografická reprodukce, ofsetový tisk a často snaha o co nejnižší náklady na tisk), to umožnilo vydávat knihy ve velmi vysokých nákladech. Po vzoru Edwarda Ruscha se mnoho uměleckých

²¹ Krátce po vzniku mohou autorskou knihu (v originálu) vlastnit současně stovky osob v různých zemích.

²² Útlá kniha, téměř čtvercového formátu (180x140), obsahující 26 po sobě jdoucích černobílých fotografií benzínových pump, na cestě mezi městy Los Angeles a Groom, text je zde omezen pouze na popisky vztahující se k identifikaci fotografií.

hnutí uchýlilo právě k autorské knize jako k médiu, které jim pomáhalo předat jejich hlavní ideje. Jednalo se např. o již výše zmíněný Fluxus, minimalistické umění, konceptuální umění, performance a happeningy, land art a body art. Přes odlišnosti jednotlivých hnutí si zachovala autorská kniha podobu, kterou jí vtiskl Edward Ruscha.

Na našem území socialismus a nesvoboda nezabránilly vzniku mnoha nových tendencí v umění (Fluxus, konceptuální umění). Osobnosti uměleckého světa se snažily využívat nová média a přístupy k tvorbě. Velmi výrazná je např. tvorba **Milana Knížáka, Jiřího Koláře, Ladislava Nováka, Karla Milera**. Autoři velmi často vycházejí z klasické knihy, která se zde objevuje velmi často v podobě knihy-objektu²³. Jiří Valoch rozlišuje knihy-objekty na dva druhy. V prvním případě autor využívá již existující knihy, kterou dále interpretuje. V druhém případě autor vytváří vlastní knihu, velmi často s využitím netradičních materiálů a formy, které jsou v mnoha případech radikálně pozměněny. Můžeme se však setkat i s případy, kdy jsou některé funkce knihy nebo její vizuální podoba ponechány (např. vazba, obal, listování). Vizuální podoba se liší s každým umělcem.

Za velmi významné průkopníky prvních autorských knih můžeme na našem území považovat např. **Milana Knížáka, Jiřího H. Kocmana, Petra Nikla, Jana Měřičku, Alexe Mlynářčika, Jana Wojnara, Dalibora Chatrného, Zdeňka Sedláčka, Vladimíra Havlíka, Květu Pacovskou, Petra Šmalce, Slávku Paulíkovou** a mnohé další. V současnosti množství autorských knih narůstá v obrovském měřítku, avšak v rozsahu této práce nelze zaznamenat veškerou výtvarnou scénu. Tato práce je zaměřena především na tvorbu autorských knih pro děti, které se bude věnovat v následujícím textu.

4.2 Autorská kniha pro děti

Autorská kniha v současnosti stojí na nejasném pomezí mezi výtvarným uměním a literaturou. Záleží pouze na autorovi, na jakou stranu se přikloní. Autor sám rozhoduje o všech prvcích knihy a zároveň musí dbát, aby harmonicky ladily. Autorská kniha se stává

²³ Kniha-objekt ruší hranice mezi uměleckými disciplínami. Vnímání knihy se zde posouvá k vnímání knihy jako objektu. Kniha-objekt je tak chápána jako svébytné umělecké dílo. K její realizaci je využito netradičních přístupů a materiálů.

prostorem, který umožňuje autorovi vytvořit dílo, jež rozvíjí ve veliké míře představivost²⁴ a fantazii čtenáře.

Fantazie se projevuje téměř ve všech činnostech dítěte. Například ve hře, kreslení, modelování, vyprávění... Zcela specifickým druhem představ jsou fantazijní představy. Ty vznikají v době snížené činnosti smyslů, během spánku, v monotónním prostředí, v uvolněné atmosféře. Podobně je tomu i při četbě nebo prohlížení knih. Fantazie a představivost ve spojení s médiem knihy ve veliké míře pomáhají pochopit okolní svět²⁵. Není divu, že je v současnosti autorská kniha pro děti tak populární a získala si své právoplatné místo mezi ostatními uměleckými disciplínami. Její autoři utváří zcela plnohodnotné dílo, které je na velmi vysoké výtvarné úrovni. Stejně jako ilustrátoři obrázkových knih pro děti, tak i tvůrci autorské knihy pro děti jsou zároveň aktivními umělci i v jiných uměleckých disciplínách (grafika, malba, koncept, objektová tvorba,...).

Velmi přirozenou formou, přes umělecký projev autora, si čtenář (dítě) formuje a utváří své estetické vnímání a hodnoty. Tento proces je usnadněn díky netradičním materiálům a formě autorské knihy pro děti. Současné autorské knihy pro děti jsou po stránce vizuální navíc často mnohem atraktivnější než běžná dětská kniha. V mnoha případech převyšuje obrazová stránka knihy text, který je pouze doprovodnou složkou. Zároveň je kladen veliký důraz na aktivní účast a kooperaci se čtenářem.

4.3 Autorská kniha pro děti u nás

Díky obrovskému zájmu veřejnosti o kvalitní knihu, která bude velmi originální a poutavá po vizuální a textové stránce, roste zájem právě o autorskou knihu. Vzniká mnoho nových nakladatelství nejen u nás, ale i v zahraničí.

V současnosti je jedním z nejznámějších nakladatelství **Baobab**, které se zpočátku své existence zaměřovalo především na autorskou knihu a spolupráci se začínajícími

²⁴ „Představa je reprodukováný obraz předmětu, založený na naší předešlé zkušenosti“ (Rubinstein 1967, s. 311)

²⁵ V tomto směru je plní tradiční žánr, pohádka, svou nezastupitelnou roli. „Pohádkový děj je zjednodušený a řídí se jednoznačnými pravidly: dobro zvítězí a zlo je potrestáno. Skutečnost je zde prezentována jasně a srozumitelně, popřípadě i jako méně ohrožující. Pohádkový svět má požadovanou strukturu a řád. Takový svět se dítěti jeví jako bezpečný, protože se v něm může snadno orientovat a lze se na něj spolehnout. Pohádky pomáhají pochopit fungování skutečného světa, jsou abstrakcí obecných situací a vztahů.“ (Vágnerová 2005, s. 186)

autory. „Autoři Baobabu přicházejí s promyšleně koncipovanými projekty, s vědomě propojenými vazbami mezi obrazem a textem, kombinují lingvistické a vizuální kódy tak, že mnohdy vytvářejí autonomní prostorové útvary, u nichž je obtížné striktně určovat dílčí jednotky. Základem totiž nemusí být jen kreslené body a čáry, ale třeba skvrny, struktura materiálu, originální, ručně vyrobené tvary. Nemusí se jednat o koncept obvyklého geometrického prostoru a místa, kreslené motivy či zobrazování předmětů a postav, ale o ztvárnění existence (neexistence) něčeho, co nabývá na situační trojrozměrnosti a z prostorového uspořádání prostupuje do fantazijní představivosti dětí. Knihy z tohoto rodu se pohybují na pomezí ilustrované knihy, obrázkového či komiksového příběhu, řekněme obrázkovo-textové formy, estetického objektu a estetického artefaktu, jsou ovlivněny spaciotopickým určením (Ladění, 2007, č.3, s.9).“

S kvalitním zpracováním knih se setkáme v nakladatelství **Běžilška**, jehož produkce je zaměřena především na leporelo. To ve své tradiční podobě téměř vymizelo kvůli své náročnosti na výrobu. „Naším cílem není ani masová produkce založená na laciné libivosti, ani exkluzivní umělecká produkce určená labužníkům - chceme vydávat knihy pro nejširší spektrum čtenářů a chceme to dělat poctivě. Vlastně náš přístup rezonuje s přicházející touhou veřejnosti po kvalitních potravinách - v tomto přirovnání nechceme prodávat ani napodobeninu Coca-coly, ani nejvybranější sorty lanýžů, ale dobrá rajčata a chleba²⁶.“

Meandr je jedno z větších nakladatelství, které vydává výrazné a originální knihy, jež jsou zároveň kvalitním počinem i po stránce estetické. V edici Modrý slon najdeme ilustrovanou beletrii pro děti a mládež.

S vydáváním autorských knih začala také tradiční nakladatelství, jako je **Albatros**, **Paseka** nebo **Mladá fronta**. Oproti malým nakladatelstvím, kde se dbá především na kvalitativní stránku knih (materiál, vazba knihy,...), se však většinou jedná o překlad zahraničních autorů.

Velmi výrazné je i seskupení několika autorek (Martina Kupsová, Alžběta Skálová, Alžběta Zemanová) **NaPOLI**. Jedná se o bývalé studentky ilustrace a typografie, které

²⁶ zdroj textu : (<http://www.beziliska.cz/beziliska>)

vyrábějí autorské knihy v malém nákladu s důrazem na kvalitu a vysokou úroveň výtvarné a grafické stránky. Mimo jiné se zabývají i grafickým designem a volnou tvorbou.

4.3.1 Osobnosti autorské knihy pro děti

Pro tuto část práce byli vybráni autoři a jejich autorské knihy, které reprezentují současnou tvorbu. Výběr publikací nebyl náhodný, jsou zde jmenovány tituly, které jsou zaměřeny převážně na předškolní a mladší školní věk čtenářů. V rámci didaktického projektu byly děti seznámeny právě s těmito autory, kteří se staly nejen inspiračním zdrojem pro didaktickou část této práce, ale zároveň se staly inspirací pro výtvarný projekt v rámci kterého vznikla autorská kniha Polar Star.

Obr. 14 - Pacovská, 1997

Květa Pacovská je významnou osobností autorské knihy pro děti. Její experimentální tvorba na poli ilustrace a dětské knihy je oblíbená nejen na našem území, ale získala mnoho příznivců i za hranicemi. Její autorské knihy byly přeloženy do mnoha světových jazyků a sklidily obrovský úspěch. Tato autorka obdržela mnoho ocenění, za nejvýznamnější můžeme považovat např. Cenu Hanse Christiana Andersena²⁷, Goldene Letter, za nejkrásnější knihu světa a Cenu Vladimíra Boudníka.

Ve své tvorbě propojuje prvky moderního umění (Paul Klee, Kutr Schwiters), dětského projevu a primitivních kultur. Využívá propojení grafických znaků, barevných ploch a geometrických tvarů, ze kterých skládá své příběhy. Její knihy jsou natolik specifické, že by bylo možné vytvořit pro ně samostatnou kategorii v oblasti knižní kultury. Zároveň zanechávají ve čtenáři hluboký estetický zážitek a zároveň svou specifickou podobou přibližují dítěti principy moderního umění. Většina z jejích knih vystupuje téměř jako výtvarný objekt. Způsob zpracování jednotlivých knih nepotřebuje slovní doprovod. Vyjádření pocitů nebo myšlenek zde zastupuje právě její práce s barvou a tvarem. Velmi často pracuje i s prostorem, a to nejrozumnějšími průřezy a prostorovým řešením knih (*Un Livre pour toi*). Pomocí těchto prostředků se snaží autorka aktivizovat

²⁷ Tato cena je považována za nejprestižnější mezinárodní ocenění pro autory působící v oblasti literatury pro děti. Uděluje ji IBBY jednou za dva roky.

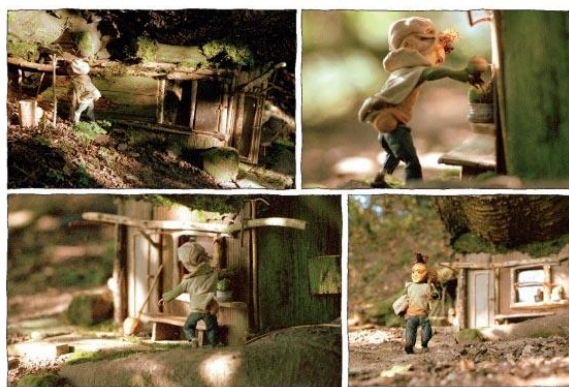
dětského čtenáře. Snaží se přimět dítě ke zkoumání knihy jako uměleckého objektu a k co největšímu rozvoji fantazie. Ke svým autorským knihám (*Krtčí výlety*, *Le Théâtre de minuit*) často vytváří i interaktivní počítačové hry, jež reagují na obsah knihy a dále ho rozvíjí. Interaktivní hra, která je součástí knihy, otevírá dítěti originální a humorný svět, výtvarně inspirativní, plný tajemství a překvapení. Mnohostranně tak působí na fantazii a přibližují dítě ke světu tištěné knihy. S podobným principem pracuje i Petr Nikl a to ve své knize *Jelěňovití*, kde dítě zapojuje při vnímání textu i jiné smysly a tím se všestranně rozvíjí. Velmi originálně pracuje K. Pacovská i s časem a dějem svých knih, jako např. v knize *Le Théâtre de minuit*, kde hlavní postava měsíce prostupuje jednotlivými úseky knihy za pomoci prořezaných nebo průsvitných stran. Celá kniha se tak stává hrou, která u dítěte rozvíjí poznávací a imaginativní fantazii. Tvorba této autorky je značně rozsáhlá. Z jejích knih můžeme znát například knihu *Papier Paradise*, *Alphabet*, *Grün-rot-alle: Ein Farbenspielbuch* a mnoho dalších.

Obr. 15 - Šašek, 2005

Miroslav Šašek, autor, který více jak padesát let okouzloval čtenáře svým odlišným způsobem tvorby, přinesl do dětské knihy absolutně nový rozměr. Tento emigrant vytvořil sérii knih *Toto je Paříž*, *Toto je Řím*, *Toto je New York*. Jeho knihy se prosadily především v zahraničí a až v současné době se dostávají na naše knižní pulty. Knihy z řady *Toto je...* (*This is...*) přinesly svému autorovi řadu ocenění, mimo jiné zápis na čestnou listinu IBBY. Styl výtvarného zpracování stejně jako jeho texty byly a stále jsou velmi originální. Knihy se v obrovském počtu výtisků prodávaly např. v USA, u nás se začaly prosazovat až v současnosti a to díky nakladatelství Bobab, které se rozhodlo je vydat. Jeho způsob ztvárnění prostoru byl značně nadčasový a originální. Tento rys se projevuje hlavně při netradičním řešení kompozice a stylizace jednotlivých předmětů a osob, které jsou zobrazeny v jeho ilustracích. Jeho práce předčila svou dobu a není tak divu, že její podoba je v oblibě i v současné době. Knihy s podobnou tematikou zpracoval také **Vladimír**

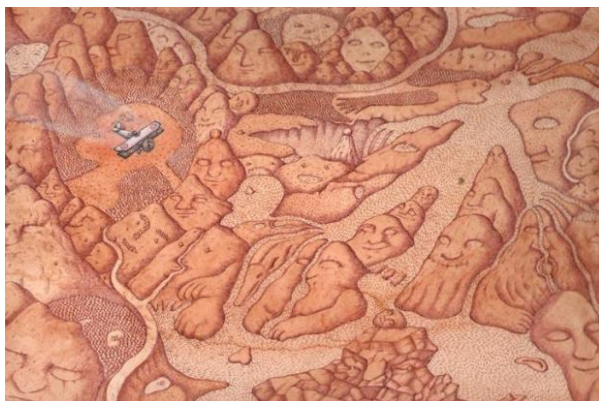
Fuka, který též emigroval a rovněž se zabýval tematikou měst a míst z celého světa. Jeho publikace New York ukazuje tradiční věci každodenního života, který neodmyslitelně patří k New Yorku a podobně jako M. Šašek k jejich ztvárnění přistupuje s originalitou při řešení prostoru a kompozice jednotlivých ilustrací. V současné době na odkaz těchto autorů reagovala i Olga Černá ve své publikaci This is Prague na rozdíl od témata New Yorku zvolila ve spolupráci s Michaelou Kukovičovou Prahu. Je zde zobrazen její každodenní život z trochu netradičního úhlu pohledu.

Obr. 16 - Skála, 2007

Velmi výraznou osobností autorské knihy pro děti, ale i současné umělecké scény je **František Skála**. Člen skupiny Tvrdohlaví a držitel ceny Jindřicha Chalupického, vnesl do dětské knihy nový rozměr. Je jedním z autorů, který využívá ve svých knihách komiksový princip. Ten je patrný např. v jeho publikacích *Velké putování Vlase a Brady*, *Jak Cílek Lídu našel* nebo *Skutečný příběh Cílka a Lídy*. Čtenářům

a divákům předává svůj specifický náhled na svět. Využívá k tomu často přírodních materiálů a předmětů nalezených v přírodě, které kombinuje a dává jim tak novou hodnotu a rozměr. Jeho tvorba je tak založena především na hře s materiálem a prostorem s patrnými prvky scénografického oboru. Stává se tak velmi podnětným materiálem právě pro malého čtenáře.

Obr. 17- Sís, 2014

Petr Sís je velmi výraznou osobností knihy pro děti u nás i v zahraničí. Původem český autor působí od roku 1982 v New Yorku jako tvůrce nejen autorských knih, ale i animovaných filmů a malíř. Knihy Petra Sise jsou jedněmi z mála, kde stránka textová a vizuální je ve velmi harmonické rovině. Především jeho ilustrace jsou plné

originality a nadčasovosti. „*Sísovy knihy jsou charakteristické recepční prostupností. Zatímco vnímatele v předškolním a mladším školním věku zaujme srozumitelné vyprávění o životních osudech hrdinů a názornost, hravost i určitá humornost ilustrací, starší čtenáře knihy oslovují symbolickou rovinou textu i ilustrací, osobním vztahem autora k lidem a místům, o nichž píše. Poetické ilustrace, plné symbolů a náznaků, dávají maximální prostor fantazii a spolu s textem vytváří knihy, umožňující nahlížet na svět, jenž ukazují z mnoha stran a úhlů.*“ Velmi často se zabývá výtvarným zpracováním života slavných osobností. Jako osobnost dětské knihy se snaží zachovat vkusnou podobu a kvalitu bez triviálnosti pro předčtenáře. K jeho nejznámějším publikacím patří např. *Madlenka*, *The Wall*, nebo v současnosti nově vydaná kniha *Pilot a Malý princ*.

Obr. 18 - Nikl, 2007

Petr Nikl je výtvarník, zakládající člen skupiny Tvrdohlaví²⁸, laureát ceny Jindřicha Chalupeckého, hudebník, scénograf, herec a performer. Je autorem, který potřebuje pro své knihy aktivního čtenáře. Tento princip využívá i při své ostatní umělecké činnosti, kde se snaží diváka, čtenáře, posluchače přimět ke spolupráci. Prostřednictvím textu a obrazu se snaží přimět čtenáře k využití své fantazie za hranice běžné knihy.

Ve své tvorbě je inspirován především tvorbou Christiana Morgensterna²⁹, který reagoval na obyčejné věci každodenní potřeby. Veškerá tvorba P. Nikla má podle něj reálný základ, i když to často není na první pohled patrné. Jeho ilustrace a text jsou dvě složky knihy, které se však propojují zároveň v jeden harmonický celek. Svým dílem se snaží oprostit od klasických stereotypů a pravidel. Pro jeho tvorbu jsou typické prvky nonsensu. To se projevuje na využívání algoritmů, asociací, tvořením neologismů a dalších prvků nonsensové literatury. Autor ve svých textech využívá citlivé hře s textem a slovy. To vše v podobě řečnických otázek a kooperace se čtenářem. Velmi netradiční jsou např. jeho publikace *O Rybitince*

²⁸ „*Volné umělecké sdružení Tvrdohlaví byla česká umělecká skupina, která formálně existovala v letech 1987 až 2001. Její název vznikl pravděpodobně v návaznosti na českoukuboexpressionistickou skupinu první republiky Tvrdohlaví.*“ (http://cs.wikipedia.org/wiki/Skupina_Tvrdohlav%C3%AD)

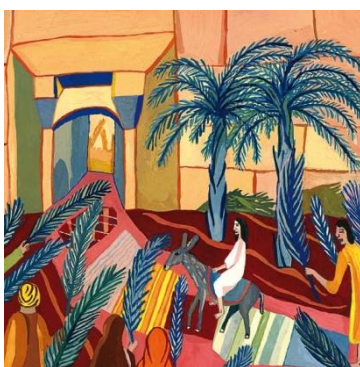
²⁹ „*Christian Otto Josef Wolfgang Morgenstern (6. května 1871 Mnichov - 31. března 1914 Merano) byl německý básník, novinář a překladatel. Je považován za zakladatele německé nonsensové poezie.*“ (http://cs.wikipedia.org/wiki/Christian_Morgenstern)

a O Rybaně a Mořské duši, které vznikly náhodou, při práci na grafických listech s tématem ryb. V rámci práce ho napadlo několik příběhů, které poté knižně vyšly v nakladatelství Meander. Tyto dvě knihy se naprosto odlišují od klasických publikací pro děti. To je patrné především v rovině textu i obrazové složky, které jsou plné fantazie, hry a obraznosti. Jeho knihy se tak stávají ideálním námětem v rámci hodin výtvarné výchovy, které je možno propojit s dramatizací nebo je dále výtvarně zpracovat.

Obr. 19- Urbánková, 2012

Dagmar Urbánková, původně scénografka, vnesla do knih prostorovost a nové principy. Její publikace se naprosto odlišují svým zpracováním. Jsou tvořeny téměř jako kulisy k příběhům, často s využitím netradičních materiálů. Byla jednou z prvních autorek, která využila k vizualizaci příběhu prostorové ilustrace, které vyfotila a dále doplnila o text. Věnuje se mimo jiné i ilustraci, kde je též velmi patrný naprosto odlišný přístup k řešení kompozice a prostoru u jednotlivých obrazů. Při tvorbě knih autorka využívá své praxe pedagoga výtvarné výchovy. Současně působí jako výtvarnice v divadle Minor. Jednou z nejúspěšnějších publikací byla například *Byl jednou jeden dům* (vyšla i ve španělštině), dále pak *Adam a koleno*, *Chlebová Lhota* nebo *Cirkus ulice*.

Obr. 20 - Říčanová, 2012

Tereza Říčanová je autorkou, která získala mnoho ocenění (Nejkrásnější kniha ČR, Zlatá stuha, její obrazové album Noemova archa bylo nominováno na cenu Magnesia Litera). „Tereza Říčanová je ztělesněním autorského pohledu na dětskou literaturu. Tato malířka, spisovatelka a performerka je jak vichřice: razantní malby, které jistě ovlivnil jak expresionismus, tak tvorba naivistů, lapidární a přitom nezaměnitelně krásné texty inspirované dětskou myslí, to vše

tvorí dohromady knihy, které otevírají dětem zcela jedinečný pohled na lidský život. Ten je v jejím podání vždy svázán se základními otázkami lidského bytí: ať už vypráví o slavení

*svátků nebo o kozách... všednost venkovských dnů je existence sama: zpěv písní, biblické příběhy, zvířecí i lidský koloběh*³⁰.” Proslavily ji například knihy *Kozí příběh* nebo *Noemova archa*.

Na příkladech výše zmíněných autorů jsem se snažila alespoň stručně přiblížit přístupy ke zpracování autorské knihy, které se staly stěžejními pro moji vlastní autorskou knihu *Polar Star*. Zároveň jsem zvolila autory, kteří svou tvorbou mohou inspirovat nejen žáky, ale i pedagogy k nejrůznějším projektům. Skrze knihy Květy Pacovské můžeme předat dětem poznatky o různých přístupech k práci s materiálem a prostorem. Knihy Petra Nikla se mohou stát originálním námětem pro další výtvarné zpracování. Tvorba Františka Skály je naopak skvělým příkladem pro tvorbu prostorovou a jako příklad pro hledání netradiční formy, pro běžné předměty. Dílo Dagmar Urbánkové zase poukazuje na využití tradičních technik (výšivka, koláž) v rámci knižní kultury. Dílo Terezy Říčanové je naopak jedinečné s ohledem na využití barevnosti a stylu malby v rámci ilustrace.

Existuje velké množství autorů, již se zabývají autorskou knihou pro děti. Je bohužel nereálné zmínit všechny v této závěrečné práci. Současná scéna autorské a obrázkové knihy je zastoupena velmi kvalitními začínajícími autory, jako jsou **Radana Přenosilová, Jaromír Plachý, Martin Krkošek, Alžběta Skálová, Marie Štumpfová, Ester Tajrychová, Eva Volfová, Alžběta Zemanová a Martin Raudenský**. Jejich originalita a nové přístupy k ilustraci formují novou podobu dětské knihy pro současné i budoucí nejmenší čtenáře.

5 Obrázkové knihy a autorské knihy v zahraničí

Tato kapitola se bude zabývat aktuální scénou dětské obrázkové a autorské knihy v zahraničí. Především zde zmíním několik umělců, kteří určují trend moderní podoby dětské knihy. Vybrala jsem pouze autory a publikace, které jsou opravdu současné a byly vytvořeny v rozmezí posledních let.

V rámci přednášek k předmětu *Illustration*, které jsem absolvovala v Portu v Portugalsku a vedl je současný portugalský ilustrátor Rui Paulo Vitorino dos Santos,

³⁰ (<http://www.baobab-books.net/psi-knizka>)

jsem poznala autory, již se stali inspirací pro moji vlastní autorskou knihu zahrnutou do praktické části své závěrečné práce.

Obr. 21 - Sandoval, 2014

André Sandoval je brazilský umělec, který vystudoval architekturu na São Paulo University. Je jedním z prvních autorů, který využil moderní technologii 3D k ilustraci

knihy *Os Pontos Cardeais Acrobatas* (Body světových stran). Kniha reaguje na tradiční dětskou hru a snaží se aktivizovat čtenáře k reálné hře. Jeho zcela odlišně zpracovanou knihou, vytvořenou v jednoduché kresebné technice s využitím výrazné kontrastnosti barev, je kniha *Socorram me em Marrocos* (Pomozte mi v Maroku). Využívá principu zrcadlení v textu a tím tvoří vtipné slovní obraty pro čtenáře.

Obr. 22 - Alemagna, 2014

Beatrice Alemagna je italská autorka, která vydala již více než třicet titulů úspěšných po celém světě. Začínala jako samouk. Její fascinace cizojazyčnými příběhy dala vzniknout velmi kvalitně zpracovaným publikacím, jako je

Le Merveilleux Dodu-Velu-Petit (inspirovaná a věnovaná jako pocta k příběhu Pipi dlouhé punčochy). Veškeré její knihy jsou překládány do mnoha jazyků a jsou ve velkém nákladu tisknuty po celém světě.

Obr. 23 - Schwarz, 2014

Viviane Schwarz, pocházející z Německa a momentálně žijící ve Velké Británii, je spisovatelkou, výtvarnicí a autorkou interaktivních knih, her a komiksů. Její knihy byly publikovány po celém světě a získaly mnohé ocenění. Využívá principu pop-up knih pro aktivizaci a kooperaci se čtenářem.

Nejznámější je např. *There are cats in this book* (Zde jsou kočky v této knize), která získala velikou oblibu, a vznikla ještě její pokračování v podobě *There are no cats in this book* (Zde nejsou kočky v této knize) a *In there is dog in this book* (Tam je pes v této knize).

Obr. 24 - Yoon, 2015

JooHee Yoon je ilustrátorka a grafička pocházející z USA. Pravidelně přispívá do mezinárodních publikací, jako je například New York Times, a kromě práce na obrázkových knihách vytváří i plakáty a další projekty. Její originální práce byly vystavovány po celém světě, naposledy v Berlíně a na Boloňském

dětské knižním veletrhu v Itálii. Její ilustrace jsou zpracovány v tradičních grafických technikách tisku z výšky s využitím velmi netradičních barevných kombinací. Jednou z nejpoblárnějších knih je např. *Beastly Verse* (Brutální verš) nebo *Living things* (Živé věci)

Obr. 25 - Jeffers, 2009

Brit **Oliver Jeffers** působí v mnoha uměleckých disciplínách, od figurální malby, instalací k ilustraci obrázkových knih pro děti. Jeho osobité obrazy byly vystaveny v několika městech, včetně National Portrait Gallery v Londýně, Brooklyn Museum, Lazarides galerie a Gestalten Space, Berlín. Oliverovy obrázkové knihy byly přeloženy do více než

30 jazyků. Jeho pojetí prostoru a perspektivy je zcela jedinečné. Snaží se propojit jednotlivé ilustrace v knize v plynule přecházející celek. Z jeho publikací můžeme jmenovat např. *This Moose belongs to me* (Tento los patří mě), *The incredible book eating boy* (Neuvěřitelný chlapec pojídající knihy), *How to catch a star* (Jak chytit hvězdu), *Stuck* (Přilepený).

Obr. 26 - Boyds, 2014

Americká autorka **Lizi Boyds** započala s tvorbou knih již v brzkém věku. Od začátku uplatňuje nové materiály a rozmanité návrhy. Ve svých publikacích se snaží netradiční formou ztvárnit prostor, využívá k tomu prořezávání a vrstvení jednotlivých stran. Její tvorba je mimo jiné zaměřena i na práci s keramikou, textilem. Její asi nejslavnější knihou je *Flashlight* (Baterka), kde velmi netradičně pracuje s kontrastem černé a bílé plochy (pozitivem a negativem zobrazeného).

Obr. 27 - Concejo, 2015

Joanna Concejo se narodila v Polsku, kde vystudovala Akademii výtvarných umění v Poznani. Její knihy byly publikovány v mnoha zemích, včetně Francie, Španělska, Itálie, Polska a Koreje. Joanna byla vybrána pro výstavu ilustrátorů při Boloňském dětském knižním veletrhu. Knihy, které ilustruje, jsou zpracovány velmi precizní kresbou s využitím tradičních technik, jako je tužka nebo pastelky.

Velmi často používá jako podkladový materiál pro své kresby starý papír, čímž její ilustrace získávají nezaměnitelný rukopis. Velmi výrazná je její kniha *Little Red Riding Hood* (Červená karkulka), která vznikla na motiv tradiční pohádky a byla vytvořena pro korejské čtenářské publikum.

Obr. 28 - Sobral, 2014

Catarina Sobral je portugalská ilustrátorka, animátorka a grafička. Je tvůrcem tří oceněných obrázkových knih, přeložených do mnoha jazyků. V roce 2014 Catarina vyhrála mezinárodní cenu pro ilustraci na Boloňském dětském knižním veletrhu. Stejně jako ilustrátorka

JooHee Yoon i Catarina využívá tradičních grafických technik v ještě kontrastnější

barevnosti. Její publikace jsou však velmi odlišné po stránce výtvarné, některé její knihy jsou zpracovány pouze jednoduchou kresbou v kombinaci s koláží a v základní barevnosti. Mezi oceněné knihy patří např. *O Meu Avô* (Můj dědeček), *Achimpa* nebo *Grave* (Vážný).

Obr. 29 - Hole, 2015

Stian Hole je norský autor, který vnesl do dětské knihy realistické prostředí vytvořené pomocí grafických programů. Jeho ztvárnění je přesto velmi citlivě zpracováno a působí téměř jako malba. Barevné valéry jednotlivých ilustrací jsou velmi jemně zvoleny a použity k vytvoření fantazijního prostoru. To vše je patrné na jeho knize *Morkel's Alphabet* (Morklova abeceda).

Obr. 30 - Vivaldi, 2010

Valerio Vivaldi je italský ilustrátor žijící v Berlíně. Byl vítězem ILUSTRATE: Bienále dětské knižní ilustrace v Portugalsku a CJ Picture Book Awards v Koreji. Dále byl čtyřikrát vybrán pro výstavu na Boloňské výstavě ilustrátorů a jeho práce byly publikovány ve více než desítkách zemí. Velmi

ojedinelá je jeho publikace, na které spolupracoval s americkou autorkou Jennifer Uman. Kniha *Jemmy Button*, která je jedinečná svým příběhem i zpracováním, nastiňuje osud malého chlapce, který byl kolonizátory odvezen do civilizace. Velmi originální je především řešení prostoru v rámci ilustrací, to platí pro všechny jeho publikace. V rámci své knihy *The Forest*, zapojil do svých ilustrací i velmi netradiční prvek čistě bílé plochy v podobě prostříhaného papíru v kontrastu s velmi výraznou barevnou malbou. V každé své knize utváří V. Vivaldi jedinečný rukopis, který je velmi nadčasový a vymyká se klasické podobě ilustrace.

Obr. 31 - Tan, 2006

Australan **Shaun Tan** začal s kresbou a malováním obrázků pro sci-fi a hororové příběhy již jako teenager a postupem doby se stal nejznámějším autorem ilustrovaných knih, které se zabývají sociálními, politickými a historickými příběhy. V jeho práci je patrný i vliv surrealistického umění v podobě snových metafor. Spolupracoval například i na filmu studia Pixars *WALL - E*. Velmi kvalitně zpracoval knihy *Rules of Summer* (Pravidla léta), *The Bird king and other sketches* (Král Pták a ostatní náčrtky), *The red tree* (Červený strom), *Arrival* (Příjezd), *Eric*, *Tales from out suburbia* (Příběhy z našeho předměstí).

Obr. 32 - Vermeire, 2010

Kaatje Vermeire je belgická ilustrátorka a grafička. Její práce je opět naprosto odlišná od předchozích autorů. Její knihy *Japie de Stapelaar* o sběrateli Jackovi je opravdu mistrovským dílem. Jednotlivé ilustrace, kompletované v digitálních programech, vznikly jako obrazy utvořené z mnoha vrstev a jsou kombinací suchých leptů, malby akrylem, pastelky. Před samotným provedením jednotlivých ilustrací vytvořila autorka velké množství detailních skic.

Obr. 33 - Crowther, 2014

Kitty Crowther, která je napůl Angličanka a napůl Švédka, se narodila v Bruselu a žije ve Valonsku v Belgii. Je autorkou textů a ilustrací asi čtyřiceti knih, které byly přeloženy do dvaceti jazyků. V roce 2010 Kitty vyhrála nejprestižnější světovou cenu za dětskou literaturu: Astrid Lindgren Memorial Award. Mezi jedny z posledních publikací, které vydala, patří např. *Mère Meduse* (Matka medúza), série knih *Poka&Mia*. Její knihy vydává v současnosti i nakladatelství Baobab.

6 Kniha a její role v rámci hodin výtvarné výchovy

Předchozí text byl směřován především k teoretické oblasti v rámci knihy (dětské, autorské a obrázkové), její definici a roli v sociokulturním prostředí každodenního života od historických počátků tohoto fenoménu až po současnou podobu knihy. Zároveň byla v textu zmíněna pozice knihy vzhledem k působení na recipienta, v našem případě dětského čtenáře.

Následující text směřuje spíše k přenesení knihy přímo do procesu dětské tvorby, a to jako prostředek pro motivaci nebo námět v rámci hodin výtvarné výchovy s ohledem na její esteticko-výchovné působení.

Kniha ve své nezaměnitelné formě inspirovala a inspiruje nejen žáky, ale i mnoho výtvarných umělců k tvořivosti³¹ a kreativě³². „*Forma knihy umožňuje zprostředkovat v jednom celku velmi různorodý obsah, který lze variabilně strukturovat s ohledem na její „architekturu“ (stránka, dvoustrana, knižní blok). Stránková struktura pak dovoluje autorovi tento obsah rytmizovat ve více úrovních, přičemž konečné vyznění určuje každý čtenář jednotlivě, způsobem, jakým knihou listuje. Tím, že vnímání knihy jako vizuálního díla není vázáno na konkrétní prostor (galerii) a čas v něm strávený, a díky jejímu komornímu charakteru nabývá vztah čtenáře ke knize na intimitě*³³.“ Proto toto médium neodmyslitelně patří k hodinám výtvarné výchovy.

6.1 Literární text jako prostředek pro motivaci žáků

Nesmíme opomenout zásadní roli knihy v rámci motivace žáků při hodinách výtvarné výchovy, tzn. literární text v jakékoliv podobě.

³¹ „Tvořivost lze definovat mnoha způsoby. Obvykle je vymezována jako proces nebo produkt, ale bývá vymezována i jako schopnost osobnosti tvořivého jedince, která se uplatňuje v důsledku jeho životních podmínek. Tvořivost lze rovněž definovat procesuálně jako nacházení problémů, formování myšlenek nebo hypotéz, jejich ověřování, resp. modifikování, ověření a uvedení do praxe. Je zřejmé, že tento proces může vést k mnoha druhům produktů – verbálním, neverbálním, konkrétním a abstraktním.“ (TELCOVÁ, 2002, s. 78)

³² „Americká psycholožka T. Amabileová (1983) definuje kreativitu následujícím způsobem: Dílo nebo řešení problému se považuje za kreativní do té míry, do jaké je novým, užitečným, správným a přínosným řešením zadaného úkolu, a zároveň do jaké míry je úkol heuristický (objevný, originální, původní, předpokládající nové řešení) než algoritmický (známý úkol s rutinním řešením).“ (ŽÁK, 2004, s. 28.)

³³ (http://old.kvv.upol.cz/PROJEKTY/vv_ve_svete_souc_um/download/sbornik1.pdf)

Příběhy, klasická pohádka nebo poezie, to vše může být v rámci hodin výtvarné výchovy velmi kvalitním inspiračním zdrojem. Malé dítě vnímá text naprosto odlišným způsobem nežli dospělý člověk. Dětský recipient totiž příběhy pouze neposlouchá, nechává je ožít, jako by byly skutečné. Zejména v předškolním věku vlivem synkretického vnímání³⁴ a animismu³⁵ dětských představ „*přijímá pohádku jako skutečnost, do níž vstupuje, s níž jako by se přenášelo do jiného světa, a ono tak opravdu činí - po dobu percepcce není tam, kde je, ale ve světě oné pohádky* (Chaloupka, 1982, s.84).“ Dítě při poslechu pohádky (poezie, ...) vnímá velmi intenzivně obsah textu, který se v jeho fantazii promění v konkrétní obraz v podobě fantazijních představ: „*obrazotvornost je natolik bohatá na emocionální momenty, že reálnost jejího průběhu je reálností v emocionálním smyslu* (Chaloupka, 1995, s.193).“ Dítě předčítaný text vnitřně zpracovává a promítá ho do svého „já“. Tento fakt dítěti umožňuje v reakci na text využívat velmi výrazným způsobem své kreativity. Nejen u malých dětí, ale i později ve vyšším věku (kdy je dítě již schopno číst knihu samo) dochází k velmi patrnému zapojení fantazie. Dítě v tomto období již není ovlivňováno rodičem jako zprostředkovatelem textu. To má vliv i na jeho představy a fantazii, které jsou již ryze subjektivním prožitkem.

Výše zmíněný vliv textu jasně vystihuje jeho nezaměnitelnou funkci jako skvělého prostředku pro motivaci a rozvoj fantazie v rámci výuky nejen výtvarné výchovy, ale v celém procesu vzdělávání dítěte.

6.2 Vizuální složka knihy jako prostředek pro motivaci žáků

Dalším nepopíratelným a především kvalitním motivačním materiálem je vizuální doprovod textu (ilustrace, grafické zpracování textu,...). Kniha, především ta, která je určena dětskému čtenáři, slouží jako prostředník prvního kontaktu s výtvarným uměním a chápání výtvarného prostředí. Dítě skrze vizuální doprovod knihy formuje své estetické hodnoty (viz. předchozí text). Velmi významnou úlohu v tomto případě plní právě obrázková kniha pro děti a autorská kniha pro děti. Výrazná dominance obrazové složky

³⁴ Synkretické vnímání bychom mohli definovat jako vnímání celkové, neanalytické, intuitivní

³⁵ Piaget animismem rozumí dětské sklony k propůjčování osobnostních vlastností a k přisuzování záměrnosti jednání neživým předmětům. Animismus je projevem vývojového stádia dětského myšlení, ve kterém dítě ještě není schopno rozeznávat mezi živými a neživými objekty.(Piaget,2007)

v tomto druhu publikací poskytuje obsáhlý prostor pro podněcování čtenářovy fantazie a pro inspiraci k vlastní tvorbě.

6.2.1 Pedagogická práce s uměleckou ilustrací v rámci motivace při výtvarné činnosti

„Ilustraci učíme chápat jako specifické výtvarné umělecké vyjádření literárního děje. Zachycuje určitý dějový úsek, určitý významný či zajímavý bod (Vích, 2004, s. 114).” Úlohou pedagoga je dbát na správný výklad jednotlivých ilustrací vzhledem k věku recipienta. Zpočátku u malých dětí převládá v ilustraci zájem o děj (výčet osob a věcí). Ilustrace může být i přesto pro děti výrazným zážitkem, díky němuž si dítě velmi výrazným způsobem začíná formovat své estetické vnímání. To však závisí na složkách osobnosti³⁶ dítěte, dosavadních zkušenostech i výtvarné typologii³⁷. Prvním krokem je právě jednoduchý popis obsahu ilustrace vycházející z prvního pohledu. Od tohoto základního popisu je možné přistoupit ke složitějšímu popisu kompozičního řešení obrazu. Posléze je důležité reagovat i na linii a barvu v ilustraci. Tyto dvě výrazové složky propůjčují jednotlivým ilustracím charakteristický rukopis a mohou svým ztvárněním působit na vizuální vnímání dítěte.

6.3 Kniha jako námět v hodinách výtvarné výchovy

Kniha ve svém základním principu a významu slouží především k předání informace. Skrze její formu lze velmi rozmanitým způsobem vyjádřit svůj osobitý postoj nebo názor. Deník, vlastní autorská kniha nebo vizualizace textu v podobě ilustrací umožňuje plně rozvinout kreativitu žáka v rámci jeho tvorby.

Škála způsobů zpracování je téměř nevyčerpatelná. Existuje obrovské množství závěrečné vizuální, materiálové i obsahové podoby. *„Hodnotu knihy tvoří jednota její části literární a výtvarné. Východiskem výtvarného řešení knihy je vždy její text, literární obsah knihy. Ten se musí respektovat i při její úpravě. K výtvarné stránce patří výběr vhodného*

³⁶ intelektuální, citové a volní složky osobnosti

³⁷ východisko pro zkoumání symbolického výrazu dětské výtvarné práce - obsahová stránka kresby, způsob zobrazení prostoru, způsob, jakým je použita barva. V těchto aspektech se značí, co je pro určitý výtvarný typ (vizuální, grafický, malířský, haptický, plastický, výtvarně konstruktivní) dítěte charakteristické.

písma, vazba knihy, její přebal i složky dílčí jako předsádka nebo vlastní materiál, na němž je kniha tištěna (Vích, 2004, s. 114)."

Dítě se v rámci hodin může seznámit se základními principy tvorby knihy, jako jsou způsoby grafického tisku, typy vazby, výrobou vlastního přenosového materiálu, tvorbou volných textů, uměleckých ilustrací, atd... Zároveň v současné technologicky vyspělé době se otevírá i prostor na poli počítačové grafiky, který nabízí velmi rozsáhlé možnosti pro práci s vizuální složkou knihy, ať už se jedná o text nebo o obraz. V rámci grafických programů se velmi ulehčuje především práce s typografií. Zároveň celý proces urychluje i využití grafického digitálního tisku. V hodinách výtvarné výchovy je důležité, aby pedagog seznámil své žáky alespoň stručně s tématem knižní tvorby nejen tradiční, ale i té novodobé, a ukázal mu tak všechny možné způsoby, kterými lze k tomuto médiu přistupovat.

7 Didaktický projekt

Práce s knihou v rámci vzdělávání má velmi dlouhé a hluboké tradice. Dítě se setkává s knihou ve většině případů již ve velmi brzkém věku. Jak již bylo zmíněno v prvních kapitolách, učí se skrze její obsah a za pomoci rodičů nebo pedagoga poznávat svět. Místo, v kterém se dítě nejčastěji setkává s médiem knihy, je škola. V největší míře se s ní setkává v podobě učebnic v rámci teoretických předmětů. V hodinách jazykové výuky potom dochází k nejužší konfrontaci dítěte s obsahem knihy. V tomto případě se dítě seznamuje především se stránkou literární, textovou. Výtvarná výchova naopak seznamuje dítě především s vizuálním obsahem publikací.

Výtvarná výchova svou povahou je součástí výchovy estetické. Obsahem a cíli svého působení přispívá k harmonickému rozvoji osobnosti. „*Rozvíjí schopnost uvědomělého pozorování, představivosti, fantazii, ale podílí se výrazně i na rozumové* (Hazuková, Šamšula, 1991, s.7).“ Svým charakterem má tak výtvarná výchova velmi blízko k médiu knihy. Skrze ně se totiž velmi výrazně rozvíjí smyslové poznání, prostřednictvím něhož si člověk uvědomuje a objevuje okolní svět. Zároveň má výtvarná výchova stejně jako kniha vliv na rozvoj mluvené řeči. Žák v rámci své tvorby využívá řeč nejen při obhajobě své výtvarné práce, ale i při komunikaci s pedagogem. Výtvarná výchova stejně jako hodiny, kde se vyučuje jazyk, jsou inspirativním prostorem pro dialog

a rozvoj řečových schopností. Kniha se tak staví do role velmi kvalitního námětu a motivačního zdroje.

Velmi vhodným obdobím pro práci s knihou v rámci výtvarné tvorby je již mladší školní věk. Dítě díky synkretickému vnímání pohlíží na děj, jako by byl skutečný, což vede k mnohem spontánnější reakci na knihu. „*Důležitým faktorem v knihách pro nejmenší je princip hledání, objevování a vytváření, který má v dětském věku charakter dobrodružnosti orientační a poznávací, že vtahuje děti do činnosti, že je má k tomu, aby něco pochopily, promyslely a dotvořily* (Československá sekce IBBY, 1978, s.8).” To vše vybízí dítě k aktivitě a kreativitě, která je v mnohém intenzivnější než v období dospělosti. Dítě předškolního věku se pomocí ilustrací učí rozeznávat vizuální podobu veškerého hmotného prostředí, v kterém se vyskytuje. Zároveň považuje obrázky v knize jako nezbytnou součást celku a kniha je pro něj bez ilustrace nehotová a neúplná. Ilustrace podněcuje dítě k aktivitě a k mnohem většímu prožitku. Děti se často setkají s podněty, které do té doby ve svém životě neměly možnost vidět v reálné podobě. Proniká tak často do imaginárních a fantaskních prostředí, která ho mohou inspirovat k velmi kvalitnímu výtvarnému projevu.

„*Pokud jde o vztah dítěte a dětské knihy, sledujeme v něm hlediska, nakolik kniha dokáže inspirovat dítě k vlastní činnosti (nejenom konkrétní, ale i rozumové), nakolik je aktivizuje. A tento aktivizační cíl plní velmi dobře právě kniha, intenzivně podněcuje fantazii dítěte. Slovo, ať vnímané sluchem u dětí, které ještě nedovedou číst, či čtené, přináší dítěti celou řadu podnětů a neodsuzuje do role pasivního vnímatele. Odtud snad také pramení skutečnost, že dětská kniha má v rozvoji myšlenkového a citového života dítěte rozhodující postavení. Stejný cíl sledují i ostatní disciplíny, ale někdy přece jen zůstává odsouzeno k roli pasivního diváka, který vnímá příliš mnoho podnětů, a na vlastní aktivní přístup už pak prostor nezbyývá* (Československá sekce IBBY, 1978, s.17).” Je možné zapojit do konfrontace dítěte s knihou i ostatní umělecké obory, jako je dětské divadlo, přednes poezie a v neposlední řadě právě výtvarný projev dítěte. Přes tyto činnosti si dítě formuje svůj vztah ke knize, ale i k umění jako celku. Kniha se díky výše zmíněným faktorům staví do role velmi kvalitního výtvarného námětu.

V průběhu své pedagogické praxe jsem měla možnost aplikovat téma autorské obrázkové knihy jako námětu. Vznikla tak řada výtvarných úkolů, která reagovala na

předchozí teoretickou část. Skrze knihu jako médium a autorskou tvorbu dětí jim bylo umožněno reflektovat vnitřní postoje a názory. Kniha je svou univerzální formou kvalitním prostředkem pro mezilidskou komunikaci a vyjádření vlastního vnitřního světa a názoru na svět okolní. V rámci výtvarného úkolu dochází u dítěte k rozvoji tvořivé schopnosti, prohlubuje se schopnost sebevyjádření a seberealizace, podněcuje se aktivita. Dítě si prostřednictvím výtvarné činnosti utváří angažovaný postoj ke společnosti a okolnímu světu. Tvorbou v rámci výtvarné výchovy si dítě osvojuje základní povědomí o výtvarném umění. A kniha se tak stává kvalitním prostorem pro realizaci vlastní tvorby.

Ke knize jako výtvarnému námětu můžeme v rámci výtvarné výchovy přistupovat z několika úhlů. Můžeme se zaměřit na její obsahovou stránku a vyjádřit skrze ni vnitřní pocit, názor nebo postoj (Kiky Smith,...). Je možné se na ni zaměřit jako na objekt a pracovat s vazbou knihy, kterou můžeme zpracovat netradičním způsobem (Milan Knížák, Květa Pacovská). Je možné ztvárnit knihu jako deník, záznamník a využít v ní motiv koláže, asambláže doplněné o skici a poznámky (Christian Boltanski). Zároveň je možné přistupovat ke knize s ryze typickým přístupem a zaměřit se na ilustraci a obrazovou složku knihy, která je velmi kvalitním prostorem pro imaginaci a volnou tvorbu.

V závěrečné vizuální podobě knihy lze sáhnout k nejrozličnějším materiálům a technikám. Pro tvorbu ilustrací a obrazové složky můžeme využít klasickou kresbu, malbu, grafiku nebo se přiklonit k jiným technikám, jako např. koláž, práce s grafickými programy, atd. Škála přístupů je vlastně neomezená.

7.1 Projekt autorská obrazová kniha

Didaktický záměr pro svůj projekt jsem měla jasně vymezený. Chtěla jsem dětem představit fenomén knihy v současné době, kdy role knihy ustupuje před moderními technologickými vymoženostmi, vytvořit u nich větší zájem o toto médium prostřednictvím vlastní tvorby v podobě jejich vlastních autorských obrázkových knih a ověřit jejich kreativitu v rámci tvorby vlastního autorského textu. Současně bylo mým záměrem velmi pečlivě děti seznámit s fenoménem dětské autorské obrázkové knihy, autorskými texty a ilustracemi. Měla jsem možnost pracovat s dětmi v rámci své pedagogické praxe na základní umělecké škole. Prostředí základní umělecké školy bylo

pro můj projekt vhodnější nežli prostředí běžné základní školy především díky časové dotaci jednotlivých hodin, větší materiálové vybavenosti a nižšímu počtu žáků ve výuce. Tyto aspekty umožnily dětem věnovat se tvorbě vlastní autorské knihy mnohem intenzivněji. Měla jsem dostatečný prostor pro motivaci dětí a vysvětlení všech potřebných informací, které potřebovaly k tvorbě vlastní knihy.

Z rámcově vzdělávacího programu jsem si vybrala tyto očekávané výstupy:

- *porovnává různé interpretace vizuálně obrazného vyjádření a přistupuje k nim jako ke zdroji inspirace*
- *nalézá vhodné prostředky pro vizuálně obrazná vyjádření vzniklá na základě vztahu zrakového vnímání k vnímání dalšími smysly; uplatňuje je v plošné, objemové i prostorové tvorbě*
- *užívá a kombinuje prvky vizuálně obrazného vyjádření ve vztahu k celku: v plošném vyjádření linie a barevné plochy; v objemovém vyjádření modelování a sochařským postupem; v prostorovém vyjádření uspořádání prvků ve vztahu k vlastnímu tělu i jako nezávislý model*
- *při vlastních tvůrčích činnostech pojmenovává prvky vizuálně obrazného vyjádření; porovnává je na základě vztahů (světlostní poměry, barevné kontrasty, proporční vztahy a jiné)*
- *porovnává různé interpretace vizuálně obrazného vyjádření a přistupuje k nim jako ke zdroji inspirace*

Jak bylo zmíněno v textu předchozím, je kniha velmi kvalitním námětem pro výtvarný projev dítěte v rámci hodin výtvarné výchovy. Je však velmi důležité, aby dítě bylo kvalitně obeznámeno s médiem knihy, a to s ohledem na všechny aspekty. Je nutné zmínit jak teoretickou, tak uměleckořemeslnou stránku knihy jako objektu.

Zároveň je nutné zvolit techniku a způsob knižní vazby s ohledem na věk dítěte a vybavenost prostoru, kde bude kniha vznikat. Velmi důležitá je i složka textová. Zvláště při tvorbě autorského textu je důležité vymezit si formu, jakou bude text v knize prezentován. Důležitý je např. poměr textové a obrazové složky, rozsah textu,... Je proto potřeba dbát na výběr kvalitního textu v rámci motivace. Ta může probíhat formou hry

nebo dramatizace, tyto dva způsoby jsou pro dítě přijatelnější nežli klasický způsob čteného přednesu.

Významnou roli hraje i materiál a technika, která bude k tvorbě knihy využita. Důležitou složkou hned z počátku je motivace žáků. Je zapotřebí seznámit děti s názornými příklady toho, jakou může mít kniha podobu (aby vnímaly odlišnost mezi klasickou knihou, knihou-hračkou, autorskou knihou, obrázkovou knihou, pop-up knihou,...).

Celoroční téma, kterým se výtvarný obor zabýval v době mého působení na pedagogické praxi, byl svět Pandory (na motivy filmu Avatar, režiséra Jamese Camerona). Tento fakt mně z počátku trochu nevyhovoval, ale bylo mi umožněno na toto téma reagovat jen okrajově. Vznikla tak řada výtvarných úkolů, které byly vymezeny tématem jiných světů, které se staly námětem pro práci na autorské knize.

Jako formu organizace výuky jsem využila práci ve skupinách s předpokladem, že na základě dialogu a různých náhledů na daný úkol vzniknou nová řešení, která by jednotlivce nenapadla. Zároveň ve třídě, kde jsem působila, byly dvě děti, které byly mladší, a tvorba knihy se tak na základě práce ve skupinách urychlila.

V rámci další struktury výuky vyplynuly tyto dílčí výstupy:

- *vědomě využívá předměty jako zdroj inspirace a dále s nimi pracuje*
- *dokáže využít vlastní znalosti a fantazii k vytvoření imaginárního stvoření*
- *dokáže pracovat s textem jako se zdrojem inspirace pro další tvorbu*
- *dokáže využít základních principů knižní vazby*
- *dokáže vizuálně zpracovat obálku ke knize*
- *dokáže nainstalovat vlastní práci do výstavního prostoru a dále ji prezentovat*

Projekt jsem rozdělila do několika fází odpovídajících uspořádání výuky, celkově byl koncipován na šest tříhodinových jednotek. Závěrečná jednotka zahrnovala instalaci vlastních prací, které byly prezentovány v podobě vernisáže, v rámci níž proběhlo i autorské čtení.

Svůj výtvarný projekt jsem původně chtěla aplikovat při výuce starších žáků, ale byli mi přiřazeni žáci mladší, protože vyšší ročníky měly rozpracované práce, které musely dokončit pro nadcházející výstavu. Fakt, že mi byly přiděleny mladší děti, byl v závěru spíš přínosem. Skupina dětí byla kombinací žáků z první (pouze jedna dívka), druhé a třetí třídy. V tomto věku je ještě dítě natolik zaměstnáno samotnou technikou čtení, že nemůže myslet na obsah čteného. Pro tento čtenářův věk jsou tvořeny právě knihy s větším podílem obrazové složky, skrze niž si dítě více uvědomuje literární obsah díla. V rámci tvorby vlastního autorského textu tak vznikly krátké příběhy, které vystihují odlišnost vnímání právě v mladším školním věku.

7.1.1 První hodina: Příběh jako tvůrčí proces

Úvodní fáze mého projektu byla velmi klíčová, pozitivním faktem bylo, že žádný žák nechyběl. Mohla jsem tak celou skupinu seznámit se základními pojmy a principy týkajícími se jejich budoucí výtvarné práce.

Cílem první fáze bylo seznámit děti s celým projektem, zároveň využít předmět z běžného života jako zdroj inspirace a jako hlavní motiv příběhu a dále pak pracovat s asociacemi, fantazií dítěte.

Jako *motivaci* jsem využila prezentaci krátkých textů od autorů, kteří pracují s tématem jiných světů a popisují tato místa jazykově velmi bohatým způsobem (např. V melounovém cukru³⁸, Řada nešťastných příhod³⁹, Země snivců: fantastický román⁴⁰). Mým cílem bylo na velmi krátkých úryvcích knih demonstrovat způsob, kterým můžeme popsat nějaké místo nebo předmět. Děti měly formou hádanky uhodnout, co autor popisuje. Následně probíhala debata o tom, co vše může asociovat jeden předmět. Na základě reálných předmětů, které jsem přinesla do hodiny, žáci reagovali formou asociací

³⁸ BRAUTIGAN, Richard. *V melounovém cukru: In watermelon sugar*. Bilingvní vyd. 1. Praha: Argo, 2004, 190 s. ISBN 80-7203-551-7.

³⁹ HADLER, Daniel. *Řada nešťastných příhod: Zlý začátek*. 1. vyd. Překlad Eva Brdičková, Alena Benešová. Ilustrace Brett Helquist. V Praze: Egmont ČR, 2001, 167 s. ISBN 80-718-6600-8.

na předložený předmět (náprstek, šnečí ulita, klubko niti, skořápka od ořechu,...). Zároveň byly dětem předloženy ilustrace k jednotlivým textům.

Žáky jsem následně rozdělila do několika skupin tak, aby v každé skupině byl vždy jeden starší žák, což mělo ulehčit následující práci s textem. Poté jednotlivé skupiny obdržely několik předmětů, které využily jako motiv pro svůj příběh. Začít s příběhem bylo pro ně tak jednoduché.

Výtvarný úkol byl směřován spíše na práci s textem a promýšlení celkové koncepce knihy. Na základě předmětů, které jednotlivé skupiny dětí obdržely v úvodní části, měly vytvořit krátký příběh a zároveň se zaměřit na tvorbu počátečních skic k příběhu.

Obr. 34 - žáci měli vytvořit ve skupině vlastní autorský text, zdroj: vlastní archiv 2014

V rámci prvního vyučovacího celku probíhal po celou dobu reflektivní dialog, který pomohl dětem při realizaci. Díky úvodní motivační složce děti a velkému množství podnětů byly děti při tvorbě textu velmi samostatné a kreativní. Zároveň je motivovala vidina vlastní autorské knihy.

Jelikož proběhl opravdu precizně připravený úvod hodiny, při němž děti velmi aktivně spolupracovaly, neshledala jsem žádné komplikace v rámci výuky. Vzhledem k dostatečné časové dotaci neměly děti potřebu spěchat. Cíle úvodního úseku projektu byly splněny nad mé očekávání.

⁴⁰ KUBIN, Alfred. *Země snivců: fantastický román*. Vyd. 4., v Dokořán 1. Překlad Ludvík Kundera. Ilustrace Brett Helquist. Praha: Dokořán, 2009, 225 s. Neviditelná knihovna, sv. 3. ISBN 978-807-3632-137.

7.1.2 Druhá hodina : Hlavní postavy příběhu

Další fáze byla zaměřena na tvorbu hlavních postav, které měly později sloužit jako volně vložená složka knihy. Prostorově utvořené hlavní postavy vytvořené jako drobné figurky mohly po dokončení knihy procházet celým dějem v podobě ilustrací.

Cílem druhého vyučovacího bloku bylo na základě vlastního textu jako inspiračního zdroje vytvořit jednoduchou figurku, která bude charakterizovat hlavní postavu/postavy děje.

Motivace práce proběhla v podobě ukázky netradičně zpracovaných knih, např. knihy Františka Skály a krátké video Rozum a štěstí Jana Wericha⁴¹. Video jsem využila především proto, aby si děti mohly představit, do jaké míry může autor pracovat s figurkou (loutkou) jednotlivých postav děje.

Výtvarným úkolem bylo na základě předchozích skic vytvořit jednotlivé bytosti a postavy děje.

Realizace vznikala na základě předchozích skic. Původním záměrem bylo jednotlivé postavy ušít, ale s ohledem na věk jednotlivých žáků jsem tento způsob ztvárnění nahradila pouze textilní koláží na karton. Závěrečné vyřezávání bytostí, které vznikly, jsem z důvodu bezpečnosti prováděla já.

Obr. 35 - realizace návrhů z předchozího vyučovacího celku, zdroj: vlastní archiv 2014

Přiznám se, že jsem se trochu obávala toho, že při realizaci jednotlivých postav dojde k neshodě v rozdělování práce v rámci skupiny. Tento problém však nenastal. Žáci si vzájemně vypomáhali a diskutovali nad závěrečnou podobou hlavních postav jejich příběhu.

⁴¹ <https://www.youtube.com/watch?v=nA1625JDnJs>

7.1.3 Třetí hodina: ilustrace jako scéna pro děj příběhu

Cílem výuky bylo porozumění tvorbě v prostoru, přenesení autorského textu do podoby vizuální.

Jako *motivaci* jsem zvolila prezentace na téma netradičně zpracovaných knih (nakladatelství Baobab - např. Adam a koleno⁴², autorské knihy⁴³). Na jednotlivých knihách jsem vysvětlila způsob, jakým můžeme pracovat s prostorem při tvorbě ilustrací.

Výtvarným úkolem bylo dle vlastního textu vybrat nejdůležitější pasáže a pokusit se je převést do reality jako ilustraci.

V rámci *realizace*, která probíhala opět jako koláž, tentokrát ryze textilní, byla závěrečná podoba nad očekávání povedená. Jedním z pozitivních mezníků při realizaci byla obrovská zásobárna nejrůznějších materiálů, které se nacházely ve třídě. Tvorba jednotlivých ilustrací probíhala poměrně bez problému. Samotné žáky napadlo vložit před každou ilustraci text, ke kterému se vztahuje. Po domluvě se všemi žáky jsme se rozhodli, že text příběhu k jednotlivým ilustracím napíšou na barevné papíry, které se později při závěrečné kompletaci knihy vloží mezi textilní ilustrace. Jednotlivé texty psané rukou autorů ještě podtrhovaly autenticitu dětského vnímání a fantazie.

Obr. 36 - realizace jednotlivých textilních ilustrací, zdroj: vlastní archiv 2014

7.1.4 Čtvrtá hodina: kompletace knihy

Kvůli odjezdu dětí na výlet v době plánované páté hodiny jsme byli donuceni celý proces urychlit a propojit čtvrtou hodinu s následující pátou. Bohužel jsem se o tomto faktu dozvěděla až při příchodu dětí na hodinu, a neměla jsem tak možnost kvalitně se připravit pro motivaci k další činnosti, kterou byla tvorba obálky knihy. Tento problém byl zažehnán využitím knih ve třídě a díky internetu.

⁴² URBÁNKOVÁ, Dagmar. *Adam a koleno*. 2. vyd. Praha: Baobab. ISBN 978-808-7060-476.

⁴³ <http://www.frantaskala.com/cs/veci/kategorie/75/106/109/110>

Cílem čtvrté hodiny bylo v jednotlivých skupinách svázat knihu a dokončit finální úpravy knihy a zároveň si osvojit základní poznatky o tvorbě knižní obálky.

Jako *motivaci* jsem zvolila ukázkou knižní vazby, která byla využita pro závěrečnou kompletaci knihy. Zároveň jsem znovu ukázala knihy z předchozích hodin, abych dětem předvedla možnost zpracování obálky knihy.

Výtvarným úkolem bylo vytvořit ve skupinách z předem přichystaných stránek (scén) ucelenou knihu a autorskou obálku ke knize na motiv svého vlastního příběhu.

V rámci *realizace* nastal výše zmíněný problém s časovou dotací, avšak zbývala ještě závěrečná hodina, kde děti měly prostor si své knihy dokončit. Dalším problémem, který v tomto případě nastal, bylo zasáhnutí mé kolegyně do mnou vedené hodiny. Ve snaze pomoci mi s urychlením celého procesu nabídla dětem pro utvoření obálky knihy fixy a pastelky, což nebyl můj záměr. Podle mého názoru tímto způsobem došlo v jisté míře k znehodnocení potencionálu, který obálka knihy nabízí.

Obr. 37 - obálky dětských autorských knih, zdroj: vlastní archiv 2014

V rámci tohoto předposledního zadání musím konstatovat, že výsledky práce nesplnily mé očekávání. Mým původním záměrem bylo zpracovat i obálku knihy v podobě textilní koláže, aby korespondovala se stylem ilustrací a vznikla tak ucelená závěrečná podoba.

7.1.5 Pátá hodina: finální kompletace knih, instalace výstavy

Cílem závěrečné hodiny byla instalace vlastních prací žáků (jednotlivých scén a skic) a představení již svázané podoby knihy.

Motivace v tomto případě probíhala spíše jako otevřený dialog nad závěrečnou podobou knih a zároveň uzavření a zhodnocení celého projektu.

Výtvarný úkol ve skupinách byl nainstalovat do výstavního prostoru jednotlivé knihy a skici, které byly vytvořeny v předchozích vyučovacích hodinách.

Realizace probíhala bez větších komplikací. Žáci měli prostor představit své knihy ostatním skupinám.

Poslední společná hodina probíhala bez problémů. Byla jsem mile překvapena, když děti s nadšením vyprávěly o tom, že doma také začaly vytvářet další autorskou knihu. Tím byl dosažen můj záměr, a to přimět děti k utvoření si hlubšího vztahu k médiu knihy jako takové.

7.1.6 Závěrečné zhodnocení didaktického projektu

Až na nedorozumění, které nastalo v komunikaci s kolegyní v rámci tvorby obálky knihy a zkrácení časové dotace v následku nepřítomnosti žáků, hodnotím celý projekt velmi kladně. Překvapila mě kreativita dětí při tvorbě jak textové, tak obrazové složky knihy. Zajímalo by mě, jak by na toto téma reagovaly starší děti, zda by vznikla stejně kvalitní díla jako u dětí, s kterými jsem pracovala. Měla jsem veliké štěstí, že mezi dětmi neprobíhaly nějaké komunikační nebo kázeňské neshody. Byla jsem naopak velmi mile překvapena jejich nápady a zručností.

Jako závěrečné zhodnocení a zpětná vazba celého projektu mi posloužila především výstava, která proběhla po ukončení mého působení na základní umělecké škole. Měla jsem možnost zorganizovat celou akci a uvést společný projekt jako součást celé výstavy, která se zabývala výše zmíněným světem Pandory.

V rámci vernisáže děti měly možnost představit svoji práci rodičům a veřejnosti v podobě autorského „čtení“, které probíhalo spíše ve formě převyprávění příběhu. K tomuto účelu jsem přepsala veškeré texty v jejich původním znění do počítačové podoby, aby se dětem lépe četly. Zároveň jedna dívka sepsala ve svém volném čase příběh a požádala mě o jeho přednes v rámci vernisáže. Žáci samovolně v rámci prezentace jednotlivých knih využili potencionálu vyjmutelných hlavních postav a bez přípravy začali na podiu jednotlivé scény příběhů dramatizovat. Vzniklo tak v jejich podání téměř profesionální divadelní představení, které překvapilo všechny diváky včetně mě. Projekt tak získal nový a neočekávaný rozměr.

Závěrem mohu zhodnotit celý projekt jako úspěšný. To především díky žákům, kteří svým výtvarným projevem vnesli do celé činnosti nový rozměr a předčili tak všechna má očekávání. Didaktický cíl projektu vymezený na začátku byl splněn. Děti si velmi přirozeně uvědomily otevřené možnosti knihy jako média v rámci výtvarné tvorby a výtvarného umění. Přínosem bylo i to, že se naučily pracovat jako tým.

Obr. 38 - vernisáž k výstavě Pandora, zdroj: vlastní archiv 2014

8 Vlastní autorský projekt - Kniha Polar Star

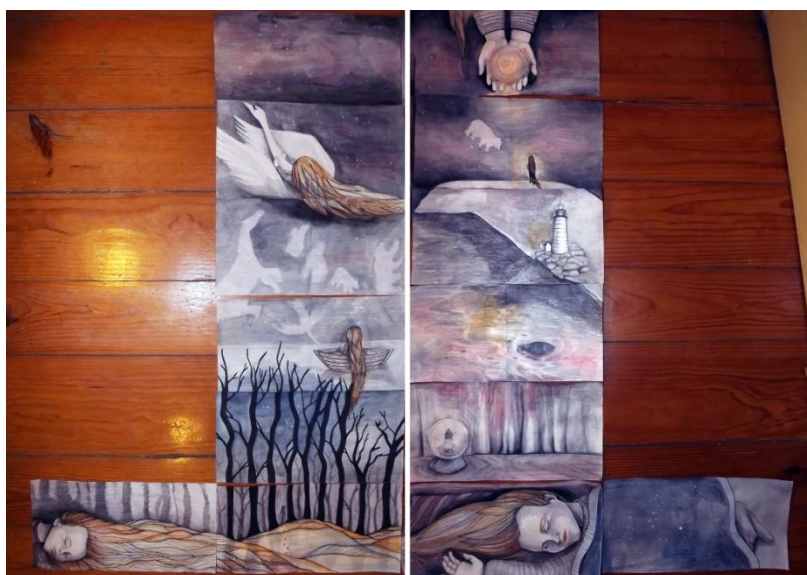
Vlastní projekt, který vznikl v rámci stáže v Portugalsku, byl velmi zdoluhavým procesem, který měl propojit veškeré poznatky na poli teorie autorské obrazové knihy pro děti a zároveň reflektovat můj vlastní didaktický projekt. Bylo nutné důkladně prostudovat podobu současných dětských obrázkových knih i autorských knih pro dětské publikum, kterých je nepřeberné množství. Bylo především velmi důležité zaměřit se pouze na určitou věkovou skupinu, které se budu chtít plně věnovat. Zvolila jsem si skupinu začínajících čtenářů (6-9 let). V tomto věkovém období dítě začíná s četbou a veliký úspěch u něj mají především publikace obsahující klasickou podobu pohádky, příběhy o dětech nebo se zvířecími hrdiny. Tento motiv přesně odpovídal kritériím autorské obrazové knihy pro děti, kde vizuální složka značně přesahuje a text často úplně chybí. Po absolvování několika přednášek v rámci předmětu Ilustrace v Portu jsem měla možnost seznámit se s velmi pestrá tvorbou zahraničních autorů (viz. text výše).

Závěry mého intenzivního průzkumu publikací určených pro dětského recipienta velmi výstižně charakterizují slova publikace Morfologie dětské knihy: „*Na úspěšnost knih určených nejmladší skupině čtenářů (6-9 let) měly kladný vliv ty ilustrace, v nichž byly výtvarné záměry a prostředky jednoznačně podřízeny ilustrační funkci. Tyto ilustrace byly*

vesměs pevně spojeny s určitou klíčovou situací, anticipovaly chápání této situace dítětem a zpředměťovaly představy... (Kabele;Smetáček,1981, s.85).” Mladší děti dávají přednost scénickému uspořádání, kde je názorněji učeněn prostor v čele s hlavním hrdinou. Dítě má tendenci se s ním identifikovat, proto se autoři často snaží upoutat pozornost dítěte přímo na hrdinu. Dítě tak skrze něj prožívá dějový obsah knihy mnohem intenzivněji. Doprovodné výtvarné zpracování prostředí, v kterém se hlavní postava děje pohybuje, je často taktéž velmi popisné, protože dítě se ještě neorientuje tak dokonale v textu. Dalším prvkem vizuální podoby publikací pro děti tohoto věku je i typická zřetelnost tvarů a zobrazení osob a předmětů tak, aby dítěti co nejvíce ulehčily identifikaci jejich charakteru. K tomu se často využívá ohraničení jednotlivých částí obrazu obrysovou linkou. Usnadňuje to rychlejší orientaci v jednotlivých obrazových kódech. Přiznám se, že od tohoto motivu jsem se snažila upustit, protože tučné linky ohraničující jednotlivé objekty v ilustraci ve mně asociují tradiční dětské omalovánky, které mám ve většině případů spojené s kýčem. Zároveň jsou tyto ilustrace určeny především dětem předškolním, což nebyla cílová skupina, pro niž jsem chtěla svou knihu zpracovat.

V rámci obrázkových knih je důležitá určitá odlišnost od zbytku publikací. Proto mnoho autorů tvoří knihy, které využívají kooperace s dětským čtenářem, a snaží se ho aktivizovat k další činnosti. Většina autorů se snaží přistoupit ke své knize s originalitou (viz P. Šmálec, K. Pacovská). Využívají k tomu často netradiční materiál, neobvykle zpracovanou ilustraci nebo vazbu. Všechny tyto aspekty se staly mým bodem zájmu. Snažila jsem se nejdříve zvolit vhodný námět pro knihu a techniku, kterou bych ji zpracovala. Sérií pokusů a skic jsem se dobrala jasně stanoveného závěru, a to vytvořit knihu pouze s minimálním množstvím textu. Zároveň jsem po ukončení pedagogické praxe chtěla do své knihy nějakým způsobem zakomponovat téma jiných světů, které jsem využila v rámci motivace pro žáky. Jak již bylo výše zmíněno, většina autorů využívá pro komunikaci s dětským čtenářem hlavního hrdinu, kterého staví do ústřední role. I tento fakt se stal jedním z motivů, který jsem využila pro podobu budoucí práce. Celá kniha dostala název Polar Star (volný překlad z latinského Stella Polaris - Polární hvězda). Na českém území se polární hvězda často lidově nazývá Polárka nebo Severka. Tato hvězda je nejjasnější ze souhvězdí Malého medvěda. Nachází se téměř na přímé linii s osou otáčení

Země, na severním nebeském pólu. Za starých dob, kdy lidé neznali kompas, sloužila Polárka jako ukazatel směru (udávala směr k severu).

Obr. 39 - závěrečná skica ke knize Polar Star, zdroj: vlastní archiv, 2015

Příběh mé knihy vlastně vznikl úplně samovolně, téměř formou imaginace. Nakreslila jsem první ilustraci a tu jsem rozvinula na další list papíru. Nakonec vzniklo čtrnáct ilustrací, které fungovaly jako jeden ucelený obraz. Velikým vzorem a inspirací mi byli všichni výše jmenovaní autoři, ale asi nejvíce mě

ovlivnily Katjie Vermeire z Belgie, francouzská ilustrátorka Marjorie Pourchet a ruská Yelena Bryksenkova, které jsou mi svým stylem tvorby velmi blízké.

Obr. 40- z leva: Y. Bryksenkova, Katjie Vermeire, Marjorie Pourchet

Celý děj knihy se inspiroval snem o noční obloze, který se zdá malé dívce, hlavní a jediné postavě. Sen jako téma mě fascinuje již delší dobu především proto, že ho vnímám jako další realitu, v které žije každý z nás. V této realitě snu máme stejně jako v knize možnost přijímat spousty neskutečných zážitků. Není náhodou, že v historii se můžeme setkat s mnoha případy, kdy velcí vynálezci, umělci i spisovatelé našli inspiraci právě ve

svých snech. Je fascinující, do jaké míry jsou právě malé děti mnohem senzitivnější ke snu, jehož obsah často vnímají jako realitu. Dospělí lidé často snům nepřikládají žádný význam. To ostatně dokazuje i fakt, že např. ve Spojených státech amerických je v učebnicích pro studenty psychologie sen pokládán za naprosto nevýznamnou činnost mozku. Překvapivě tento názor převládá v rámci studia psychologie i u tématu fantazie. Jak sen, tak fantazie jsou považovány za chyby v paměti. Naopak: „...lidé kmene *Chicquitano* ve výchovně Bolívii věří, že člověk má tři duše. Duši dechu, duši krve a duši stínu. Ve snech duše dechu zůstává v těle a duše krve (*otor*) může v mírném rozsahu cestovat. Duše stínu (*ausipis*) může cestovat na delší vzdálenosti. Opouští své tělo a nechává duši krve daleko za sebou. Ráno se vrací a vypráví zbylým dvěma duším své zážitky z cesty. Při delších cestách se zážitky duše stínu odrážejí ve vzpomínkách na velké sny, v nichž snící okusil jiné světy a jiné doby (Moss, 2009, s. 29).” Ve snovém světě tak člověk cestuje stejně jako ve své fantazii, když pročítá řádky knihy, poslouchá melodii nějaké skladby nebo prohlíží obraz. Není tak divu, že námět snu se objevuje ve všech podobách umění.

Ve snovém světě mé knihy se hlavní postava, dívka, pohybuje v prostředí noční oblohy. Stejně jako snový prostor i obloha se stala inspirací pro velmi krásná díla napříč různými uměleckými disciplínami a dala vzniknout nespočtu publikací odborných i z oblasti krásné literatury (např. *Malý princ* pilota Antoina de Saint-Exupéryho). Na jednotlivých ilustracích jsou zobrazena konkrétní a reálná souhvězdí, která jsou mezi širokou veřejností jedněmi z nejznámějších. Zároveň jsou to souhvězdí, která jsou v jednotlivých ročních obdobích nejjasnějšími⁴⁴ (viz mapa souhvězdí, která je připojena ke knize). Při realizaci jednotlivých souhvězdí jsem využívala odborných knih, které jsou zaměřeny právě na tematiku hvězd a souhvězdí. Zároveň je celá kniha propletena jemným přechodem mezi snovým snem, noční oblohou a realitou. K dosažení co nejjemnějšího přechodu jsem využila pouze čtyř barev, které se prolínají všemi ilustracemi.

⁴⁴ Pegasus (souhvězdí Pegase), Andromeda (souhvězdí Andromeda), Cassiopeia (souhvězdí Kasiopea), Cygnus (souhvězdí Labutě), Lyra (souhvězdí Ilyry), Ursa Major (souhvězdí Velké medvědice), Leo (souhvězdí Lva), Orion (souhvězdí Orionu), <http://fyzika.jreichl.com/main.article/print/1109-souhvezdi>

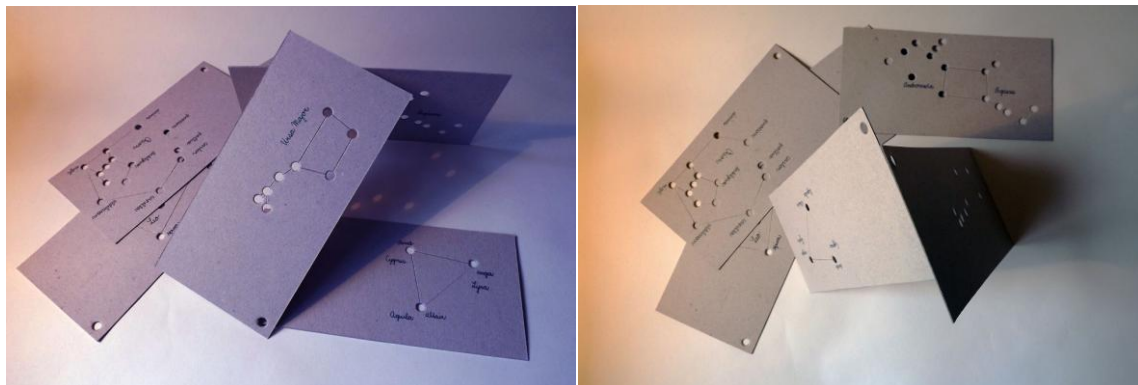

Obr. 41 - ilustrace ke knize Polar Star, zdroj : vlastní archiv 2015

Dalším aspektem závěrečné podoby knihy bylo zvolit vhodnou vazbu a velikost formátu, který bude nejvhodnější právě pro výše zmíněnou dětskou věkovou skupinu. Využila jsem vazbu leporela⁴⁵, které je odolnější a mnohem lépe se prohlíží, protože lze rozevřít snadněji než ostatní typ vazeb. Měla jsem možnost utvořit vazbu knihy vlastnoručně v jedné z mála knihtiskařských a knihvazačských dílen za pomoci starých, původních strojů. Ke knize samotné vznikly ještě jako doprovodný prvek karty a mapa. Na kartách stejného formátu jako kniha a zhotovených z obyčejné lepenky jsou popsána jednotlivá souhvězdí. Karty v sobě mají i otvory, přes které si může dítě dohledat jednotlivá souhvězdí na mapě, jež je též doplňkem knihy. Všechny prvky jsou ukryty v pouzdru, které usnadňuje manipulaci a zároveň zastupuje funkci knižní obálky. Mapa, karty i kniha tvoří jeden komplexní celek, který má dítě přimět k další aktivitě, práci s vlastní fantazií a představivostí. Jednotlivé prvky je možné využít samostatně. Karty může dítě využít i jako šablony pro přenesení jednotlivých souhvězdí do prostoru jeho

⁴⁵ Vazba leporela se řadí mezi vazby polotuhé a je označována jako V6.

každodenního života. Tím se nenáročnou formou seznámí se základními souhvězdími naší oblohy, která se mohou stát inspirací pro jeho další výtvarnou tvorbu.

Obr. 42 - šablony se souhvězdími, zdroj: vlastní archiv, 2015

9 Závěr

„Myšlenky přenesené na papír nejsou nic víc než poutníková stopa v písku; čtenář sice vidí cestu, kterou poutník šel, ale chce-li vědět, co cestou viděl, musí použít vlastní oči (Pavlát, 1982, s.262).” (Artur Schopenhauer)

Médium knihy a především obsahová složka v podobě literárního textu, utváří prostor neomezených možností pro každého z nás. Ve své vlastní fantazii si utváříme obrazy, které jsou naprosto jedinečné a žádný jiný člověk je neuvidí stejně jako my. Obrazová složka nám však umožňuje představit si prostředí děje knihy mnohem barvitěji a v ostřejších konturách. Díky ilustrátorovi a autorovi textu v jedné osobě v rámci tvorby autorských obrazových knih pro děti jsou tyto dvě složky (textová a obrazová) maximálně propojeny. Koncepce těchto knih je po stránce vizuální často zpracována pouze v symbolech či náznacích, autoři tohoto principu využívají, aby přiměli dítě k rozvoji vlastní představivosti. Tvůrci, kteří byli zmíněni výše, to ostatně dokazují ve značné míře.

Všechny tři části této diplomové práce mě přivedly k velmi důkladnému prostudování tohoto fenoménu. Získala jsem tak velké množství informací, které jsem následně zpracovala a mohla využít v teoretické, didaktické části a zároveň ve svém autorském projektu. V rámci didaktického projektu, který byl využit a aplikován ve výtvarné činnosti dětí, vznikly velmi kvalitní práce, které by bylo možné reálně publikovat. Jelikož tato část diplomové práce vznikala s téměř ročním předstihem, měla jsem možnost realizovat ještě několik podobných projektů ve své osobní učitelské praxi. Jako pedagog pracuji v hodinách výtvarné výchovy ve veliké míře právě s knihou jako námětem nebo jako motivací. Využívám velmi často literárních textů, vlastních textů, které jsou podle mého názoru pro děti mnohem větší motivací. Motivace prostřednictvím vizuálních prostředků, kde je okruh zájmu zpracován již v nějaké realizované podobě, je často nešťastnou volbou. Děti mají totiž tendenci tyto předložené obrazy napodobovat. Zároveň však kvalitně zpracované ilustrace, které nejsou pouze kopií literárního textu, mohou dítě inspirovat k velmi kvalitní vlastní tvorbě.

Teoretická i didaktická složka se projevila i v mém vlastním projektu. Snažila jsem se využít získaných vědomostí, abych knihu co nejvíce přizpůsobila věku cílové skupiny. Kniha prošla mnoha proměnami po stránce obsahové i po stránce vizuální. Několikrát byl

změněn formát i knižní vazba. Na závěr byla zvolena taková, která by vydržela větší zátěž. Také doplňky knihy (mapa, karty se souhvězdím) uložené v pouzdru by měly snést opakovanou manipulaci.

Všechny tři složky diplomové práce měly za cíl vás, čtenáře, a děti v rámci didaktického projektu seznámit co nejsrozumitelněji s pojmem kniha a především autorská obrazová kniha pro děti. Zároveň bylo stěžejním bodem představit alespoň stručně současnou autorskou scénu, která se zabývá tvorbou tohoto specifického žánru, a ukázat tak na konkrétních autorech nejrozumnější přístupy právě ve zpracování autorských obrazových knih. Mým skromným cílem bylo poté přiblížit knihu jako předmět, který je, jak jsem již několikrát zmínila v předchozím textu, jedním z nejvýznamnějších předmětů, které kdy člověk vynalezl. Ve formě autorské obrazové knihy nám navíc poskytuje ještě větší prostor pro náš tvůrčí projev a umožňuje tak nespočet možností jejího využití v rámci výtvarné výchovy.

Obr. 43 - Autorská kniha Polar Star, zdroj: vlastní archiv 2015

Seznam použitých informačních zdrojů:

Použitá literatura

- PECINA, Martin. *Knihy a typografie*. 1. vyd. Brno: Host, 2011, 221 s. ISBN 978-807-2943-937.
- DRUCKER, Johanna a . *The century of artists' books*. New York City: Granary Books, 1995, xii, 377 p. ISBN 18-871-2301-6.
- CAILLOIS, Roger. *Hry a lidé: maska a závrať*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon, 1998, 215 s. ISBN 80-902-4822-5.
- CHALOUPKA, Otakar. *O literatuře pro děti*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1989, 103, [4] p.
- SNICKET, Lemony. *Řada nešťastných příhod*. 1. vyd. V Praze: Egmont ČR, 2001, 167 s. ISBN 80-718-6600-8.
- KUBIN, Alfred. *Země snivců: fantastický román*. Vyd. 4., v Dokořán 1. Praha: Dokořán, 2009, 225 s. Neviditelná knihovna, sv. 3. ISBN 978-807-3632-137.
- SKÁLA, František. *Skutečný příběh Cílka a Lidy*. 2. vyd. V Praze: Arbor vitae, 2007, ca 110 s. ISBN 80-863-0086-2.
- CARRIÈRE, Jean-Claude, Umberto ECO a Jean-Philippe de TONNAC. *Knih se jen tak nezabavíme*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2010, 237 s. Oko. ISBN 978-80-257-0266-6.
- KABELE, Jiří, Vladimír SMETÁČEK a Vladimír VOZNIČKA. *Morfologie dětské knihy*. 1. vyd. Praha: Albatros, 1981, 159 p.
- VÍCH, Zdeněk. *Vybrané kapitoly o umělecké ilustraci*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2004, 175 s. ISBN 80-704-1450-2.
- SALHAB, Markus a Bianca JÄGER. *Co sny vypovídají o dětské duši*. Vyd. 1. Praha: Knižní klub, 2012, 206 s. ISBN 978-802-4232-560.
- Souhvězdí*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2009, 63 s. ISBN 978-80-7367-602-5.
- BHASKARAN, Lakshmi. *Design publikací: vizuální komunikace tištěných médií*. Praha: Slovart, 2007, 256 s. ISBN 978-80-7209-993-1.
- BOHATCOVÁ, Mirjam. *Česká kniha v proměnách staletí*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1990, 622 s. ISBN 80-703-8131-0.

VÍCH, Zdeněk. *Vybrané kapitoly o umělecké ilustraci*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2004, 175 s. ISBN 80-704-1450-2.

MOCNÁ, Dagmar. *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2004, 699 s. ISBN 80-718-5669-X.

PIAGET, Jean. *The child's conception of the world*. Lanham, Md.: Rowman, 2007, xxxv, 397 p. ISBN 978-074-2559-516.

CAILLOIS, Roger. *Hry a lidé: maska a závrať*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon, 1998, 215 s. ISBN 80-902-4822-5.

ŽÁK, Petr. *Kreativita a její rozvoj*. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2004, 315 s. ISBN 80-251-0457-5.

LJACHOV, Volja Nikolajevič. *Nástin teorie knižního umění*. Praha: Odeon, 1975.

VODIČKOVÁ, Hana a CEJPEK. *Terminologický slovník knihovnický a bibliografický*. 1. vyd. Praha: SPN, 1965, 119 s.

Internetové zdroje

O autorech [online]. [cit. 2015-03-22]. Dostupné z: <http://www.baobab-books.net/autori>

Řízek Tomáš, ilustrátor, malíř, grafik [online]. [cit. 2015-06-22]. Dostupné z: <http://www.rizek-tomas.cz/na-cestach.html>

František Skála [online]. [cit. 2015-06-22]. Dostupné z: <http://www.frantaskala.com/>

O autorce [online]. [cit. 2015-06-22]. Dostupné z: <http://www.renatafucikova.cz/o-autorce>

O mně [online]. [cit. 2015-06-22]. Dostupné z: <http://milanstary.webnode.com/about-us/>

Klub ilustrátorů dětské knihy [online]. [cit. 2015-06-22]. Dostupné z: <http://www.klubilustratoru.cz/cz/home.html>

Ilustrátoři [online]. [cit. 2015-06-22]. Dostupné z: <http://www.ilustratori.net/http://www.ilustratori.net/>

About [online]. [cit. 2015-06-22]. Dostupné z: <http://jooheeyoon.com/book.html>

Bio/Exhibition [online]. [cit. 2015-06-22]. Dostupné z: <http://www.oliverjeffers.com/about.aspx>

About [online]. [cit. 2015-06-22]. Dostupné z: <http://liziboyd.com/about/>

Catarina Sobral: O Meu Avô [online]. [cit. 2015-06-22]. Dostupné z: <http://www.finefinebooks.com/2014/09/catarina-sobral-o-meu-avo.html>

Autorská kniha ve výtvarné výchově [online]. [cit. 2015-06-22]. Dostupné z: http://old.kvv.upol.cz/PROJEKTY/vv_ve_svete_souc_um/download/sbornik1.pdf

Seznam obrázků

Obr. 1 - zleva: Miler, 2001; Zmatlíková, 2007; Pilař, 2009; Čapek, 1956.....	28
Obr. 2 - M. Starý, 2012.....	30
Obr. 3 - Čapek, 2011	30
Obr. 4- Dvořáková, 2013	30
Obr. 6 - Řízek, 2013	31
Obr. 5 - Fučíková, 2014.....	31
Obr. 7 - Sýkorová, 2014	31
Obr. 8 - Šalamounová, 2009	32
Obr. 9 - Volfová, 2011	32
Obr. 10 - Horváth, 2005	32
Obr. 11 - Skálová, 2012.....	33
Obr. 12 - Roth, 1961	35
Obr. 13 - Ruscha, 1962	36
Obr. 14 - Pacovská, 1997	40
Obr. 15 - Šašek, 2005	41
Obr. 16 - Skála, 2007.....	42
Obr. 17- Sís, 2014.....	42
Obr. 18 - Nikl, 2007	43
Obr. 19- Urbánková, 2012.....	44
Obr. 20 - Říčanová, 2012	44
Obr. 21 - Sandoval, 2014.....	46
Obr. 22 - Alemagna, 2014	46
Obr. 23 - Schwarz, 2014.....	46
Obr. 24 - Yoon, 2015.....	47

Obr. 25 - Jeffers, 2009.....	47
Obr. 26 - Boyds, 2014	48
Obr. 27 - Concejo, 2015	48
Obr. 28 - Sobral, 2014	48
Obr. 29 - Hole, 2015.....	49
Obr. 30 - Vivaldi, 2010.....	49
Obr. 31 - Tan, 2006	50
Obr. 32 - Vermeire, 2010.....	50
Obr. 33 - Crowther, 2014	50
Obr. 34 - žáci měli vytvořit ve skupině vlastní autorský text, zdroj: vlastní archiv 2014...	60
Obr. 35 - realizace návrhů z předchozího vyučovacího celku, zdroj: vlastní archiv 2014..	61
Obr. 36 - realizace jednotlivých textilních ilustrací, zdroj: vlastní archiv 2014	62
Obr. 37 - obálky dětských autorských knih, zdroj: vlastní archiv 2014.....	63
Obr. 38 - vernisáž k výstavě Pandora, zdroj: vlastní archiv 2014	65
Obr. 40- z leva: Y. Bryksenkova, Katje Vermeire, Marjorie Pourchet	67
Obr. 39 - závěrečná skica ke knize Polar Star, zdroj: vlastní archiv, 2015	67
Obr. 41 - ilustrace ke knize Polar Star, zdroj : vlastní archiv 2015	69
Obr. 42 - šablony se souhvězdími, zdroj: vlastní archiv, 2015	70
Obr. 43 - Autorská kniha Polar Star, zdroj: vlastní archiv 2015	72
Obr. 44 - ilustrace ke knize Polar Star, zdroj: vlastní archiv, 2015	89
Obr. 45 - ilustrace ke knize Polar Star - zdroj: vlastní archiv, 2015	90
Obr. 46 - karty a mapa ke knize Polar Star, zdroj: vlastní archiv, 2015.....	90

Přílohy

Projekt autorská kniha - příprava na vyučování

(Původní, dodatečně neupravovaný text vytvořený pro účely předmětu Didaktika VV)

zadání k diplomové práci:

- Uplatněte získané zkušenosti k vytvoření výtvarného projektu.
- V projektu navrhnete, jak lze v nových souvislostech uplatnit některé techniky ilustrace v rámci pedagogického procesu výtvarné výchovy na SŠ, ZŠ a ZUŠ.
- Zohledněte prostředky vhodné k motivaci žáků a studentů na práci při tvorbě autorské knihy.
- Projekt alespoň částečně ověřte v praxi výtvarné výchovy na SŠ, ZŠ a ZUŠ.

1. hodina: příběh jako tvůrčí proces

tematický celek: autorská kniha jako proces tvoření

anotace:

- předmět jako motiv pro rozvoj fantazie a podnět pro vytvoření autorského příběhu

cíle hodiny:

- využít předmět z běžného života jako zdroj inspirace a zároveň jako hlavní motiv příběhu
- pracovat s asociacemi, fantazií

vazby k RVP:

očekávané výstupy:

- porovnává různé interpretace vizuálně obrazného vyjádření a přistupuje k nim jako ke zdroji

inspirace [RVP pro ZV]

dílčí výstupy:

- vědomě využívá předměty jako zdroj inspirace a dále s nimi pracuje

výtvarné úkoly:

- debata nad jednotlivými předměty - asociace přídavných jmen k jednotlivým předmětům
- sepisování na veliký společný papír
- na základě předloženého předmětu vytvořte příběh (krátkou bajku, povídku), kde předmět bude sloužit jako pozdější hlavní prvek od kterého se děj bude odvíjet, celý příběh pojmenujte

techniky a tvůrčí postupy: vytváření příběhu, skici

čas potřebný k dokončení výtvarného úkolu: 130 min.

časový plán:

- úvod, 10 min.
- předčítání úryvků textů, 15 min.
- zadání úkolu (výklad), rozdělení do skupin - rozdání jednotlivých předmětů každému ve skupině (klubko nitě, šiška, náprstek, víčko,...) 15 min.
- vytváření příběhu na základě předmětů, které jednotlivci ze skupiny obdrželi (musí se objevit v příběhu) - skupina (min. po 4 žácích) + skica hlavních postav, prostředí v kterém se děj odehrává, 60 min.
- závěrečná reflexe, 30 min.

motivace, didaktické postupy:

- četba úryvků textů (V melounovém cukru/Richard Brautigan, Zlý začátek/ Daniel Handler, Země snivců/Alfréd Kubín, Příběhy dračích císařů/ Ču - Wej chua)
- ukázka obálek knih, které jsou předčítány
- debata na téma co vše může asociovat jeden předmět - sepisování všech asociací v podobě přídavných jmen na společný papír, který bude sloužit jako inspirace a slovní zásoba pro tvorbu příběhu
- upozornění na základní prvky, které se využívají při tvorbě příběhu
- rozdělení dětí do skupin - min. počet dětí ve skupině - 4 žáci
- každý ze skupiny obdrží jeden předmět (klubko nitě, lístek, ořech, dřívko,...)

- na základě předmětů v každé skupině se tvoří příběh + název, skici

obsah a zaměření reflektivního dialogu:

- Bylo těžké vytvořit příběh na motivy obdržených předmětů?
- Jak by se dále mohlo pracovat s příběhem?
- Předcítání jednotlivých příběhů

materiál, nástroje, vybavení, finanční náročnost:

- předměty z běžného prostředí (klubko nitě, lístek, ořech, dřívko,...)
- papíry, tužky, barvy (pastely, pastelky, voskovky)

zdroje inspirace pro žáky:

- úryvky textů (V melounovém cukru/Richard Brautigan, Zlý začátek/ Daniel Handler, Země snivců/Alfréd Kubín, Příběhy dračích císařů/ Ču - Wej chua)

zdroje obrazových materiálů, literatura, reálné předměty, vlastní umělecká produkce, ...:

BRAUTIGAN, Richard. *V melounovém cukru: In watermelon sugar*. Bilingvní vyd. 1. Praha: Argo, 2004, 190 s. ISBN 80-7203-551-7.

HADLER, Daniel. *Řada nešťastných příhod: Zlý začátek*. 1. vyd. Překlad Eva Brdičková, Alena Benešová. Ilustrace Brett Helquist. V Praze: Egmont ČR, 2001, 167 s. ISBN 80-718-6600-8.

KUBIN, Alfred. *Země snivců: fantastický román*. Vyd. 4., v Dokořán 1. Překlad Ludvík Kundera. Ilustrace Brett Helquist. Praha: Dokořán, 2009, 225 s. Neviditelná knihovna, sv. 3. ISBN 978-807-3632-137.

FERKO, Vladimír. *Příběhy dračích císařů: mýty staré Číny*. 1. vyd. Editor Čou Mej-žu, Ču Wej-chua. Překlad Ludvík Kundera. Ilustrace Igor Piačka. Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana, 1993, 225 s. Neviditelná knihovna, sv. 3. ISBN 80-715-8007-4.

http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf [online]. [cit. 2013-09-05].

2. hodina: Hlavní postava/postavy příběhu

tematický celek: autorská kniha jako proces tvoření

anotace: využití vlastního příběhu k vytvoření drobné figurky (maňáska) /hlavní postavy příběhu/

klíčová slova: hlavní hrdina, příběh, šití

cíle hodiny:

- na základě vlastního textu jako inspiračního zdroje vytvořit jednoduchou figurku, která bude charakterizovat hlavní postavu/postavy děje

vazby k RVP:

očekávané výstupy: nalézá vhodné prostředky pro vizuálně obrazná vyjádření vzniklá na základě vztahu zrakového vnímání k vnímání dalšími smysly; uplatňuje je v plošné, objemové i prostorové tvorbě

dílčí výstupy: dokáže využít vlastní znalosti a fantazii k vytvoření imaginárního stvoření

výtvarné úkoly:

- na základě předchozích skic, které charakterizují hlavní postavu/postavy děje vytvořte (ušijte) figurku z textilu

techniky a tvůrčí postupy: šití, práce s textilem

čas potřebný k dokončení výtvarného úkolu: 125 minut

časový plán:

- připomenutí minulé hodiny, ukázka ilustraci Františka Skály, Denisa Grimmová - Abrahámová, krátké video Rozum a štěstí/ Jan Werich, 15min.
- zadání úkolu, upozornění, že s figurkou se bude dále pracovat viz. další vyuč., 5min.
- skupinová práce (využití skupin z minulé hodiny, přiřazení chybějících) 90min.
- reflexe v průběhu tvorby 15 min.

obsah a zaměření reflektivního dialogu:

- v průběhu činnosti s dětmi

materiál, nástroje, vybavení, finanční náročnost:

- drát, kleště na drát, textil, nitě, jehly, dřevěné a jiné loutky, maňasci na ukázkou pro inspiraci

motivace, didaktické postupy, instrukce:

- představit autory, kteří animují a ilustrují příběhy (Skála, Abrahámová)
- vysvětlit základní principy tvorby figurek - ukázka různých přístupů
- samotná práce dětí + reflexe jejich práce v průběhu tvorby, pomoc při konstrukčních problémech

zdroje inspirace pro žáky:

- animace a ilustrace předložených autorů
- loutky a maňasci pro inspiraci
- krátké video Rozum a štěstí/ Jan Werich

zdroje obrazových materiálů, literatura, reálné předměty, vlastní umělecká produkce, ...:

SKÁLA, František. *Velké putování Vlase a Brady: mýty staré Číny*. Editor Čou Mej-žu, Ču Wej-chua. Překlad Ludvík Kundera. Ilustrace Igor Piačka. Praha: Arbor vitae, 2007, [38] s. ISBN 80-863-0088-9.

http://www.frantaskala.com/cs/veci/cyklus/1_headlandseeheads [online]. [cit. 2013-09-05].

<http://www.starlite.cz/en/directors/d-denisa-grimmova-abrahamova.php> [online]. [cit. 2013-09-05].

<http://www.youtube.com/watch?v=nA1625JDNJs> [online]. [cit. 2013-09-05].

http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf [online]. [cit. 2013-09-05].

3. hodina: scéna pro příběh

tématický celek: autorská kniha jako proces tvoření

anotace: využití principů Pop-up knih a scénografie pro přenesení děje do prostorového vyobrazení

klíčová slova: Pop-up kniha, scéna, děj, příběh, kniha

cíle hodiny: porozumění tvorbě v prostoru, pochopení základních principů scénografie

vazby k RVP:

RVP – očekávaný výstup: užívá a kombinuje prvky vizuálně obrazného vyjádření ve vztahu k celku: v plošném vyjádření linie a barevné plochy; v objemovém vyjádření modelování a skulpturní postup; v prostorovém vyjádření uspořádání prvků ve vztahu k vlastnímu tělu i jako nezávislý model

dílčí výstupy: dokáže pracovat s textem jako se zdrojem inspirace pro další tvorbu

výtvarné úkoly: dle vlastního textu vyberte nejdůležitější pasáže a pokuste se je převést do reality jako prostorový objekt

techniky a tvůrčí postupy: prostorová tvorba z recyklovaného materiálu

čas potřebný k dokončení výtvarného úkolu: 130 minut

časový plán:

- připomenutí minulé hodiny, prezentace o základních principech Pop-up knih, scénografie 20min.
- zadání práce, upozornění na to, že scéna má být v poměru k figurce z minulé hodiny, která bude později do jednotlivých stránek (scén) dosazována, 10min.
- zvolení nejdůležitějších pasáží příběhu, které budou žáci později výtvarně zpracovávat
- skicování jednotlivých stránek (scén), práce jednotlivých stránkách, 90min.
- reflexe 10 min

obsah a zaměření reflektivního dialogu:

- vzájemné představení jednotlivých prací vytvořených během činnosti
- Čím se inspirovali? Proč použili daný materiál?

materiál, nástroje, vybavení, finanční náročnost:

- noviny, textil, karton, barevné papíry, textil, dráty, nůžky, tužky, plast, krabičky od bonboniery, korálky, víčka,...

motivace, didaktické postupy, instrukce:

- zahájení hodiny motivací v podobě prezentace na téma netradičně zpracovaných knih (nakladatelství Baobab, autorské knihy)
- samotná práce dětí, konzultace skic a práce v průběhu činnosti
- závěrečná reflexe, společné hodnocení jednotlivých prací

zdroje inspirace pro žáky:

- prezentace, ukázka jednotlivých knih

zdroje obrazových materiálů, literatura, reálné předměty, vlastní umělecká produkce:

<http://ceskascenografie.cz/> [online]. [cit. 2013-09-05].

URBÁNKOVÁ, Dagmar. *Adam a koleno*. 2. vyd. Praha: Baobab. ISBN 978-808-7060-476.

<http://www.fdb.cz/film/fimfarum-jana-wericha/fotogalerie/33326> [online]. [cit. 2013-09-05].

4.hodina: kompletace knihy

tématický celek: autorská kniha jako proces tvoření

anotace: vazba jednotlivých stran vytvořených v předchozích hodinách, doplnění o textovou složku

klíčová slova: příběh, kniha, knižní vazba

cíle hodiny:

- v jednotlivých skupinách - vazba knihy, doplnění o text, finální úpravy knihy

vazby k RVP, ŠVP:

očekávaný výstup: při vlastních tvůrčích činnostech pojmenovává prvky vizuálně obrazného vyjádření; porovnává je na základě vztahů (světlostní poměry, barevné kontrasty, proporční vztahy a jiné)

dílčí výstupy: dokáže využít základních principů knižní vazby

výtvarné úkoly:

- vytvořte ve skupinách z předem přichystaných stránek (scén) ucelenou knihu, doplňte ji o text

techniky a tvůrčí postupy: knižní vazba

čas potřebný k dokončení výtvarného úkolu: 60 min

časový plán: 120min.

- úvod: vysvětlení základních principů knižní vazby, ukázka různých přístupů ke knižní vazbě (prezentace), 15min.
- zadání práce, práce na knize samotné, 90min.
- reflexe: v průběhu práce, 15min.

obsah a zaměření reflektivního dialogu:

- dopadl váš projekt tak, jak jste čekali? Nebo se průběžně měnil, upravoval podle okolností?
- jak se vám pracovalo ve skupinách? Měli jste problémy se dohodnout?
- měli jste ve skupince někoho, kdo by práci řídil?
- kdo přišel s nejlepšími nápady?

materiál, nástroje, vybavení:

- materiál na dotvoření jednotlivých stran (scén) - textil, nůžky, barevný papír, drát, nitě, lepidlo, papíry, tužky, nůžky, děrovačka

motivace, didaktické postupy, instrukce:

- ukázka prezentace - jak se může přistupovat ke knižní vazbě, k práci s textem
- dotvoření jednotlivých knih - doplnění o textovou část, dotvoření jednotlivých stran
- závěrečné zhodnocení - ukázka jednotlivých knih

zdroje inspirace pro žáky:

- ukázka základních knižních vazeb

zdroje obrazových materiálů, literatura, reálné předměty, vlastní umělecká produkce, vztahy k výtvarné kultuře:

DOLEŽAL, Jaroslav. *Vazby knih*. 3. vyd. Praha : SNTL, 1987. 163 s.

KRÁL, Jindřich. *Moderní knihařství : souborné zpracování poznatků z oboru*. Brno : Knihař ; Tišnov : Sursum, 1999. 474 s. ISBN 80-85799-49-9 ; ISBN 0-901924-8-3.

ŠALDA, Jaroslav. *Od rukopisu ke knize a časopisu*. 4. přeprac. vyd. Praha : SNTL - Nakladatelství technické literatury, 1983. s. 286-313.

BANN, David. *Polygrafická příručka*. V Praze : Slovart, 2008. s. 140-157. ISBN 978-80-7391-029-7.

KRÁL, Jindřich. *Moderní knihařství : souborné zpracování poznatků z oboru*. Brno : Knihař ; Tišnov : Sursum, 1999. 474 s. ISBN 80-85799-49-9 ; ISBN 0-901924-8-3.

5. hodina: obálka knihy

tématický celek: autorská kniha jako proces tvoření

anotace: vytvoření autorské knižní obálky na motivy vlastního příběhu

klíčová slova: kniha, příběh, koláž

cíle hodiny: osvojit si základní poznatky o tvorbě knižní obálky

vazby k RVP, ŠVP:

očekávané výstupy: porovnává různé interpretace vizuálně obrazného vyjádření a přistupuje k nim jako ke zdroji inspirace

dílčí výstupy:

dokáže vizuálně zpracovat obálku ke knize

výtvarné úkoly:

vytvořte autorskou obálku ke knize na motiv svého vlastního příběhu

techniky a tvůrčí postupy: koláž, textilní koláž, asambláž

čas potřebný k dokončení výtvarného úkolu: 40 minut

časový plán: 120min.

- motivace: ukázka obálek knih, vysvětlení k čemu obálka slouží, přiblížení techniky koláže, asambláže
- dokončování práce z předchozích hodin- práce na obálce knihy, 90min.
- reflexe: vystavení jednotlivých prací: vybírání té nejpovedenější, která bude použita na finální knihu, 15min.

obsah a zaměření reflektivního dialogu:

- vystavení všech obálek - soutěž o nejlepší obálku knihy, která bude později použita na finální vazbu

materiál, nástroje, vybavení, finanční náročnost:

- plech(popř. plastové destičky), jehla na suchou jehlu, barvy na tisk, grafický papír, tiskařský lis

motivace, didaktické postupy, instrukce

- **motivace:** ukázka obálek knih - Cirkus ulice - Dagmar Urbánková/ Bandita, Paťara a spol., Václav Kaplický/ Kočička z kávové pěny, Eva Volfová, Tereza Horváthová/ Stromovka, Jiří Dvořák, Tereza Horváthová, Děti/ Max a Saša aneb zápisky z našeho domu, Juraj Horváth, Tereza Horváthová
- **vysvětlení technik** - koláže, asambláže
- **zadání na hodinu :** - vytvořit obálku ke skupinou vytvořené knize, dokončování práce z předchozích hodin
- **reflexe:** vyhlášení soutěže o nejlepší obálku knihy

zdroje inspirace pro žáky:

- knihy viz. výše uvedené

zdroje obrazových materiálů, literatura, reálné předměty, vlastní umělecká produkce, ...:

vztahy k výtvarné kultuře:

URBÁNKOVÁ, Dagmar. *Cirkus Ulice: 402750 combinations : New York, Prague, London*. Praha: Baobab, 2012, [78] s. ISBN 978-80-87060-63-6.

KAPLICKÝ, Václav. *Bandita, Pařara a spol.* Ilustrace Ruda Šváb. a Táboře: Baobab, 2011, 293 s., [32] s. obr. příl. ISBN 978-80-87060-52-0.

VOLFOVÁ, Eva a Tereza HORVÁTHOVÁ. *Kočka z kávové pěny*. 2. vyd. Praha: Baobab, c2011, [44] s. ISBN 978-808-7060-469.

DVOŘÁK, Jiří a Tereza HORVÁTHOVÁ. *Stromovka, aneb, Abeceda vzácných či všelijak nádherných stromů*. Praha: Baobab, 2009, 76 s. ISBN 978-80-87060-23-0.

HORVÁTHOVÁ, Tereza. *Max a Saša, aneb, Zápisky z našeho domu*. Praha: Baobab, 2008, 88 s. ISBN 978-80-87060-12-4.

KREJČA, Aleš. *Grafika*. Praha: Aventinum, 2010, 205 s. Výtvarné techniky (Aventinum). ISBN 978-807-4420-030.

6.hodina: instalace výstavy, finální kompletace knihy

tematický celek: autorská kniha jako proces tvoření

anotace: shrnující hodina, uzavírající celek - instalace výstavy

klíčová slova: výstava, kniha, příběh

cíle hodiny:

- instalace vlastních prací žáků (jednotlivých scén, skic, plastik), představení již svázané podoby knihy

vazby k RVP, ŠVP:

očekávaný výstup:

nalézá a do komunikace v sociálních vztazích zapojuje obsah vizuálně obrazných vyjádření, která samostatně vytvořil, vybral či upravil

dílčí výstupy: dokáže nainstalovat vlastní práci do výstavního prostoru a dále ji prezentovat

výtvarné úkoly:

- ve skupinách nainstalujte do výstavního prostoru jednotlivé knihy, skici, které byly vytvořeny v předchozích vyučovacích hodinách

techniky a tvůrčí postupy: prostorová tvorba, instalace

čas potřebný k dokončení výtvarného úkolu: 115min.

časový plán:

- zhodnocení všech předchozích vyučujících bloků, dokončování prací, instalace výstavy, 15 min.

- reflexe: u každé instalace knihy přednesení textu (příběhu), který byl danou skupinou vytvořen,

90 min.

obsah a zaměření reflektivního dialogu:

- dokázali jste si představit, že za každou knihou je tolik práce?
- co bylo na vytvoření knihy nejtěžší?
- změnili byste něco na vašem příběhu?
- bylo těžké se dohodnout ve skupině?
- dokázal by si někdo z vás představit být ilustrátorem, nebo spisovatelem?

materiál, nástroje, vybavení:

- materiál na instalaci do výstavních prostor (textil, nůžky, barevný papír, drát, nitě, lepidlo, papíry, tužky, nůžky)

motivace, didaktické postupy, instrukce:

- stručný přehled toho jak postupovat při instalaci výstavy

zdroje obrazových materiálů, literatura, reálné předměty, vlastní umělecká produkce, vztahy k výtvarné kultuře:

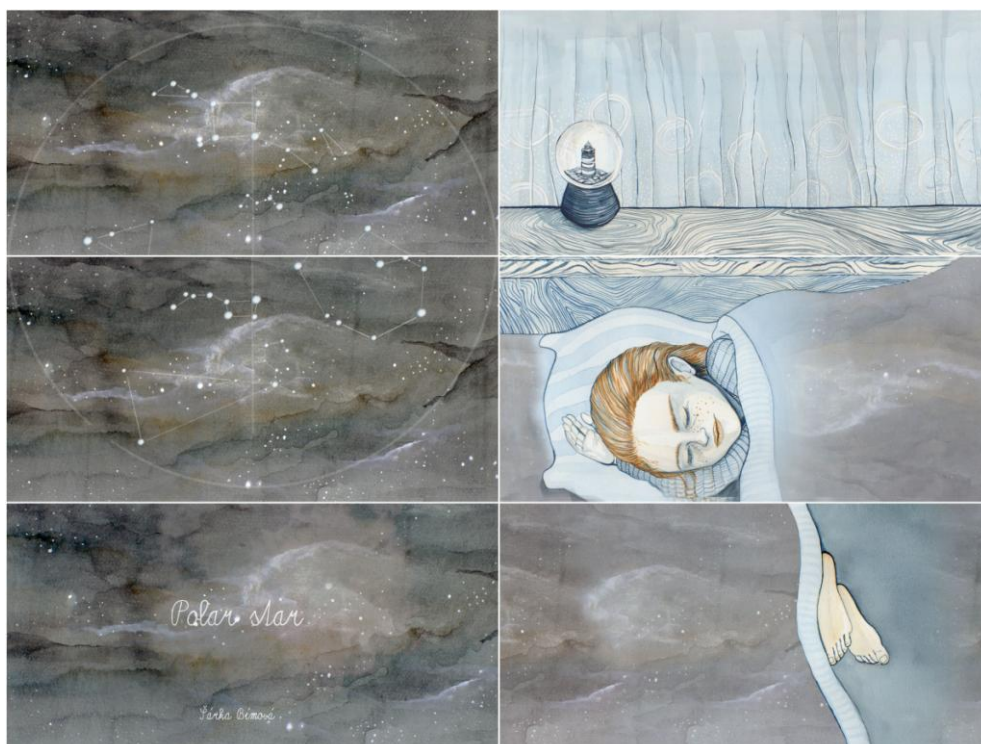
<http://dspace.k.utb.cz/handle/10563/9310?show=full> [online]. [cit. 2013-09-05].

Projekt autorská kniha - kniha Polar Star

Ilustrace ke knize

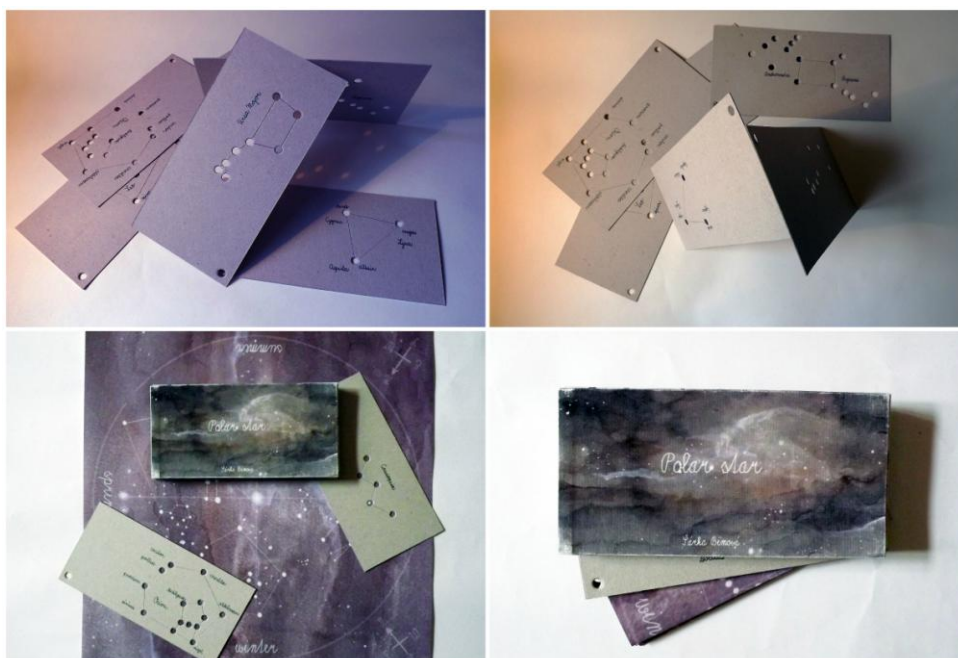

Obr. 44 - ilustrace ke knize Polar Star, zdroj: vlastní archiv, 2015

Obr. 45 - ilustrace ke knize Polar Star - zdroj: vlastní archiv, 2015

Karty se souhvězdími, mapa souhvězdí

Obr. 46 - karty a mapa ke knize Polar Star, zdroj: vlastní archiv, 2015